

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

Előfizetési feltételek:

Egész évre ... kor. 20.—

Félévre ... » 10.—

Negyedévre ... » 5.—

Egyes szám ára 40 fillér.

A HÉT

POLITIKAI ÉS IRODALMI SZEMLE.

SZERKESZTI KISS JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

BUDAPEST,

VIII., Rökk Szilárd-utca 18.sz.

Hirdetések

felvétele ugyanott.

Kéziratok nem adatnak vissza.

— © Budapest, december hó 31. © —

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS

A HÉT

TIZENHETEDIK ÉVFOLYAMÁRA

(XXXIII. KÖTET)

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.
ELŐFIZETÉSI DIJ EGÉSZ ÉVRE 20 KOR.

A HÉT BELSŐ MUNKATÁRSAI: AMBRUS ZOLTÁN, CHOLNOKY VIKTOR, HELTAI JENŐ, IGNOTUS, KERN AURÉL, F. KAFFKA MARGIT, KÓBOR TAMÁS, LOVIK KÁROLY, MÁRKUS LÁSZLÓ, MOLNÁR FERENCZ, SZALAY FRUZINA, SZINI GYULA, VOINOVICH GÉZA, STB.

A közélet mai ziláltsága közepette egyetlen nyugvópontul az irodalom szolgálna. Sajnos, nálunk az irodalmat is magával rántja az általános kavarodás. A muzsa, mely fegyverek zörgése között el szokott hallgatni, most maga is fegyvert ragad. Lehet, hogy a politikának ez hasznos, az irodalomnak s vele hazánk kulturájának azonban pótolhatatlan károkat okoz.

A HÉT mindig a maga útján járt, e szomorú időben is megóvja a maga önállóságát. Sok szolgálatot tett vele eddig is az országnak s úgy vagyunk meggyőződve, kétszeresen fontos a hivatása a mostani viszonyok között. A pártszenvédelek és tendenciák elleneségei az igazi igazságoknak. A HÉT most is ezeket akarja kimondani. Bár most a politikára irányul minden figyelem, A HÉT, a politikát sem mellőzve, megfigyeli az egész életet.

És üzi a formák és a szépség kultuszát, hogy a politikai tülekedésben elcsüggedőknek, vagy megcsömörlőknek lélekfrissítőt nyújtson. Tizenhetedik éve, hogy e nehéz és hálátlan kötelességet teljesíti. A magyar közönség figyelmébe ajánlja magát.

Budapest, 1905 december havában

KISS JÓZSEF.

Krónika.

Az általános választójog.

— decz. 29.

1904 augusztus hó 7-én, két hónappal az ugrai levél megjelenté előtt, tehát teljes politikai békeség és szélcsend közepett, *A Hét* azon heti krónikájának az volt a címe: *A parlamenti reform felé*, s a krónikában egyebek közt a következők is foglaltattak:

»Minálunk igazi különbség csak ur és nem ur között van, — s éppen e különbség az, melynek nyomát a parlamentben nem látni, mert a mi országgyűlésünkön csak az uraknak van helye.

»Mi következik ebből? Az, hogy az ország belső politikája parlamentünkben nem ad alkalmat érdekellentétre, s így nem ad munkára és kormánybukásra sem. Már pedig ez a két dolog a veleje, az éltetője s életre való jogosítója a parlamentarizmusnak, s ezért végzet, melyet semmiféle házsabályrevízió és választási heródeség nem állíthat meg utjában, hogy a magyar parlament érdeklődése minduntalan arrafelé forduljon, ahol van ellentét ember meg ember, párt és párt között; van alkalom követelődzésre és kiküzdésre, bukásra vagy emelkedésre: a közjogi dolgok felé, a keretkérdések felé, az alapok felé, melyeket nem szabadna bolygatnunk, különben nem építhetünk rájuk semmit, de amiket mégis minduntalan megbolygatunk, éppen mert úgy sem építettünk rájuk semmit... Ez pedig nagy baj, mert hiszen éppen a közjog az, mely körül nem szabadna ellentétnek lenni; ennek kéne annak a *tabunak* lenni, amihez nem szabad nyulni, mivel nem lehet hozzányulni végzetes konfliktusok nélkül, melyek egész életünket megrázzák... Ha ez az állapot csakis igazságtalanságot jelentene... még igen sokáig eltarthatna...; ha csakis az a következése volna, hogy a parlament... nem dolgozik... ebbe is sokan belenyugodnának. De nem addig van ez. A parlament ugyan nem dolgozik, de nem nyugszik bele e tétlenségébe, nincs ugyan hatalma, de nem törődik bele tehetetlenségébe. Ösztönösen keresi az alkalmat s a teret, ahol megmutathatja, hogy él és megfenyegetheti a hatalmat — vagyis keresi a közjogot s minden félévben rázuditja a nemzetre s az országra a közjogi forradalmat, annak minden országrontó s alkotmánybontó következteléseivel.

Ez az ok az, amiért a magyar parlament mai állapotát nemcsak meg kell, de meg is fogják változtatni, még pedig rövidesen. Nemcsak országunk elmaradt-sága, fejletlensége, erőtlensége és középkori állapota ellen, de a folytonos közjogi háboruskodás elkerülésére is egyetlen szer a parlamenti reform, melynek rendjén a parlamentben ne csak azok képviselői üljenek, akik a nemzetet fenntartják s akikben a nemzet él, hanem azok is, akikből a nemzet áll s akikből a nemzet él...»

*

Mondom, ez a krónika két hónappal az ugrai levél megjelente előtt jelent meg *A Hétben*, tehát történelem előtti korban, mikor a szabadelvű párt is uralmon állott, mint a Sion hegye, s Tisza Istvánról mindenki azt hitte, hogy végképp ura lett a parlamentnek. Viszont, aki akkor e sorokat *A Hétbe* írta, a krónika egyéb részeiből nyilván kitetszően Tisza Istvánt tartotta annak a férfinak, aki *mindazonáltal* kénytelen lesz a parlamenti reformra ráfanyalodni, s ő benne látta is azt az embert, aki végbe fogja vinni. Ez a hit, ma legalább úgy látszik, tévedés volt. Tisza István előljár az általános választójog ellen való szegülésben, sőt főerőssége s legfőbb reménysége a régi renden csüggőknek. Ellenben minden egyéb, ami történelemazót a történet, — ami első sorban Tisza Istvánal történt — betűről-betűre igazolta e történelem előtti időkben írt sorokat. S ezt jó megállapítani, mikor az általános választójogot fekete-sárgára akarják befeketíteni s Kristóffyra azt mondják, hogy a bécsi kamarilla emlejéből szopta ezt az ő pokoli táplálékát. A bécsi kamarilla! Ha annak valaha gondolata vagy megfigyelése lett volna! Az igazság az, hogy Kristóffyért a pokoli »ötletéért« Bécs azonnal megbuktatta, s minden áron el akarta tenni láb alól. Az igazság az, hogy Kristóffy és az ő választóreformja csak úgy kerülhetett újra kormányra, hogy az ő elbuktatott rossz példája menten fölkelte az osztrák polgári radikálisokban és szociálistákban az elhatározást, hogy: most vagy soha, s Ausztriában két hét alatt csak teljes anarkia vagy a választóreform megoldása között lehetett választani s az uralkodónak, aki mint császár kénytelen volt elfogadni, nem volt többé mint királynak sem oka és módja megtagadni. Tehát *nem* a kamarilla kitalálása, nem is ellenséges osztrák kitalálás, egyáltalában nem kitalálás, hanem kézenfekvő, és, mint a fentebbi idézetek mutatják, régóta a levegőben rezgő s az elméket foglalkoztató speciális magyar szükség; szükség nem éppen a *mostani* helyzettel szemben, hanem szükség volt már akkor is, mikor a mai helyzetet nem volt az a szakállas jósnő, aki megtudta volna jósolni, vagy csak álmában is gondolt volna rá. S ha valaki, mint a Fejérváry-kabinet, vállalkozik arra a curtiusi szerepre, hogy vállalja mind a vádat és bélyeget, amelyel maga is illetné magát, ha önmagával szemben ülne az ellenzék padjain; vállalkozik arra, hogy ellássa az ország ügyeit, mikor ha ezek el nem láttatnak, az ország tönkre megy, ha meg elláttatnak, az ellátók

mennek tönkre; mikor vállalkozik a *puffer* szerepére, hogy király és nemzet, mikor összeütköznek, egymásban kárt ne tegyenek: akkor e kabinetnek és embe-reinek valóban kalandoroknak kellett volna lenniök, ha kényelmetességből s hogy a hatalmasok előtt tetszést találjanak, erővel szemet hunynak vala, a bajok legfőbb oka, az ország legfőbb szüksége, nyomorúságaiból egyetlen kivezetője előtt. Olyan helyre ülni, olyan szerepre vállalkozni, mint a Kristóffyé, a legnagyobb szükségből s a legönfeláldozóbb szándékkal is csak egy mindeneket érintő és mindenek számára szükséges gondolat jogán szabad és lehet.

*

Az általános választójog dolga nem Bécsé, nem a császáré, nem a kamarilláé, még csak nem is a magyar kormányé. Ha igazán az lett volna, hogy' lett volna szabad az alkotmányvédő függetlenségi pártnak magáévá tennie? S ha e gondolat erejével a Fejérváry-kormányának nem volna lehetősége az ő puffer-szerepét folytatnia: hogy' lehetne már és még olyan kormányzatunk, amely alatt még mindig védhetjük az alkotmányt, megbélyegezhetjük a törvényteleniséget, tiltakozhatunk az erőszak ellen és szövögethetjük a béke szálait? Mily nagy jó lehet, mily nagy jó lesz majd maga az általános választójog, annak igazi testté és intézménynyé válta, mikor ime csak a neye, a felbukkanása, állítólag pokoli taktikából történt közénk hajítása már meg tudta akasztani, már lélekző idővel el tudta halasztani, talán el is tudja háritani fejünk fölül, hogy mi ne kényszerüljünk ellentállásunkban a cselekvő ellentállásig, s a király, az ő kéréletlenségben, az abszolutizmusig? Azt már mindenki elismeri, hogy *ha* meglesz a béke, csakis úgy lehet meg, ha valami mód gondoskodás történik az általános választójogról. De optikai csalódás azt hinni, hogy ez csak a válság rendjén történt taktikázások miatt van így. Az igazság az, hogy valóban, mint a szociáldemokraták mondják, nem lesz béke Magyarországon, míg az általános választójog meg nincsen, mivel sohasem keveredtünk volna háboruba, nem is lett volna ok belekeverednünk, ha az általános választójog már régen meglett volna.

—x.

A természetben nincs ugrás, ellenben szakadékok vannak. S ez baj.

Friley.

*

A bölcsék nem is régen kezdtek el gondolkozni azon: van-e egyáltalán idő? De a praktikus ember mihelyt az észnek tudatára jutott, felosztotta szépen, napokra, órákra. Ő volt-e okosabb, vagy a bölcsék?

Hartwick.

*

Vagy van tulvilág vagy nincs. De akár van, akár nincs: mi közünk hozzá nekünk, embereknek.

Ruysdall.

*

Szerelem? — szép szó, csak az értelmét nem tudtuk megállapítani máig sem.

Haraucourt.

Játékosok.

Felállt a lány, s szólt:

— Nem játszom tovább,

Őn csal, Uram, s e játék esztelen.

Kifosztott, lám, már semmim se maradt.

Tovább minek? Még mit akar velem?

Volt kincsem bőven játszománk kezdetén,

Csapongó vágyak, álmok, ifjuság.

Valóságos kis király voltam én,

S birodalmam egy szebb, egy jobb világ:

Egy világ, mely még csupa rejtelem,

Csupa rajongó, fényes, tiszta hit,

Egy világ, mely még gyomot nem terem,

Egy világ, mely csak szeretni tanít...

Ekkor jött Ön, a hódító, merész,

És én bolondul szembeszálltam im;

„Tartom uram, a bank itt az egész!”

S feltettem drága, legszebb álmaim.

A játszma dőlt, Ön nyert, meg újra nyert,

S most? Itt állok, kifosztva, koldusan;

A kincs, mely nemrég halmazban hevert,

Eluszott már, a banknak vége van! —

*

Mig így beszélt, borongó kék szemén,

Egy könny gurult a lapra tét gyanánt:

— Tartom, Uram, e játszma még enyém.

— Nyertem! — szólt ő

És otthagya a lányt.

Alba Nevis.

Miss Harriet Stuart elzüllése.

Irta: SZOMORY DEZSŐ.

I.

A nagy ebédlő mélyén, az ablakfülkében, külön asztaluk volt Herefordéknak. Ők voltak a Pyrker-Hotel legelőkelőbb vendégei. Az ablak alatt, a kerteken túl, a Temze folyt... A sötét vizre a partvidék komor árnyékot vetett; a Westminster is megjelent itten, tótágast állva és borzongva megkönnyült kötömegében; a tulsó parton, a közsilipet paskoló víz felületén a toronyóra czimlapja tündökölt mint valami nagy napraforgó, a sík hullámzást berengő szinarany sugárzásban. Egy-egy hajólámpás, mint távoli rubint piroslott az estében. Ezernyi gázláng pislogott messze s izzó ivlámpák körül a távolban fehér párák szállingóztak. Tavasz volt. Miss Harriet Stuart kinyitotta az ablakot. Szőke fejével elnézett a kigyulladt horizontok felé, a távoli műhelyek, komor vashámorok vörhenyes tüzfoltjait csodálta; világos arczával mint a feltűnő hold jelent meg.

De a szomszéd asztalnál valaki fázott. A kis francia volt. Mert bár igen magasra nőtt s ugyszólván heroikus formákban fejlődött ki, hosszú izmos tagjaival, sima és hajlékony vonalaival: Herefordéknak mégis

csak a kis francia volt, a tüneményes Roxburgh gróf. A mellén, az ing közepén, egyetlenegy gomb fénylett: egy rubint, mint a vércsepp. A frakkját két egymásba tűzdelt orkidea díszítette haloványsárga és lilaszin harmóniában, ami a Roxburghék családi színe volt. A gyöngéd szirmok csöndesen borzongtak az ablakon beáradó levegő-tömegben. A szőke ember mégis türe. S várt. A kávéját, a szivarját, a hangulatát. Mert különben unatkozni látszott.

Mindezt Harriet megfigyelte. Közönnyel és érzéketlenül, egy csöppet szórakozottan is, csak éppen, hogy elgondolta: a nyitott ablak, lám, kényelmetlen Roxburghnak. De mért nem szól, mért nem int? Mért mered olyan bambán? Mire gondol? Kire gondol?

Maga is gondolkodott egy percig, ki-ki bámult az ablakon a kerteken túl, a vizen túl. Aztán, hirtelen, a gárdatisztnak szólt, a skót O'Briennek, aki jegyese volt:

— Kérdezze meg Roxburghot, micsoda ledérségért busul? Talán Cawdor Helénért, aki az Alhambrában skót ponyn lovagol.

— Oh, skót ponyn! — felelte a tiszt egy csöppet sértődve. Aztán hozzátette igen egyszerűen, miközben egy almát szeletelt:

— Ilyet nem kérdek.

— Igaza van — szólott Hereford, a királyi főpohárnok. A felesége is hunyorított egyet, sőt köhécselt, nehezelt lady Hereford, fekete selyemben.

— Furcsa beszédmódor — szólott ingerülten, de azért nagyon gyöngéden — talán egy napig még várhatna az ilyesmivel, Harriet kedves...

— Egy napig még — ismételte O'Brien jelentősegteljesen.

Ah! ez az egy nap! Aztán vége annak, akit miss Harriet Stuartnak hívtak. A leány meghal az asszony lelkében. Harriet kinézett az ablakon. Holnap ilyenkor már asszony leszek — gondolta — milyen különös ez... Azért a vashámorok és villanytelepek csak ott lesznek a helyükön. A Westminster toronyóráján épügy nyolc óra lesz, mint most. Egy percczel sem több. És O'Brienre nézett. Inkább kíváncsian, mint gyöngédséggel, sajátos idegenkedéssel, amiért a skót tiszt az ura lesz már holnap. Nagyobbszerű hatásokat nem várt tőle. Nem remélt semmi tündérséget, csak éppen mulattatta a várakozás. A képzelmét, az érzését a Temze világa, az est odakünn átszűrte, keresztülzengte. Ami itt, a Pyrker-Hotel alatt elhőmpölyög, egy nap a tengerhez ér, gondolta; az is valószínű, hogy más leányok talán izzóbbak a menyegzőjük előestéjén. A sötéten folyó vizre meredezve, mintegy a habok homályából fakadtak hangulatai, a bús hullámzás egy csomó képet usztatott érzékeny lelke, finom látása elé. Mások, ki tudja, mit éreznek, mit pillantanak meg, micsoda örvényt, ahová leszédülnek az első emberrel! Micsoda aranygyümölcsöt látnak, ki tudja, ábrándos leányok. Ő nem lát semmi rendkívülit. A léte tovább hőmpölyög az ismeretlen oceán felé. No meg itt lebegnek a menyasszonyi fátylak, a moirék, a virágok, a Chantilly-csipkék, melyek könnyen gyűrődnek; a nagy árnyék a vizen: a katedrális. Itt bizonyára tolongás lesz és zaj, — legjobb lesz majd hazamenni Kentbe. Külön installáció, külön ház, külön cselédség, külön shetlandi hátasló. Mert eddig a gyámszülőinél lakott, a Herefordék lovait használta. Édes szülei rég elhaltak. Kár. Tévelygő gondolata mintegy keresgélte őket valahol künn az éjszakában, a folyón túl, a kéményeken túl, a távoli pályaudvarok lángoló tumultusában, ahonnan a vándor messze utra indul. Szőke hajának tömör sulyát egy nagy türkisz-fésű tartogatta. A szemek szürkés felületét a mélyről zöldes-arany sugárzás világította át. A fény ugyszólván átderengte a pillákat. Az arcza megnyult, halo-

vány, a száj egy csöppet rézsutos, könnyed, fájdalmas, tovatünő, két különleges ajk, mint valami rejtelmes tekintet, egy állandó szó, egy sikoly, mely hallgat.

Hirtelen elhajolt a székén, Roxburgh irányában.

— Miért busul? — kérdezte csattogón.

— Az édes anyám nevenapja van ma — felelte csendesesen — sajnálom, hogy nem mehettem haza. Emsworthban jártam ma reggel, a lóvásáron.

— Mit vett?

— Oh semmit. Egy mail-coachba valót. Pej trio, szürke ostorhegyessel.

— Hadd lássam.

— Nincs itt.

— No akkor mutassa...

Roxburgh mosolygott. Lassan a zsebébe nyult, egy szál vékony papírt vett elő, a négyesfogát fotográfáját.

Mind nézegették, O'Brien is, a tizenhat patákat külön-külön, érdeklődve és szakértelemmel, Lord Hereford is, a hitvese is.

— Valahol láttam ezt a négy állatot — mondta a főpohárnok, aki minden lóra emlékezett.

— Valószínűtlen — felelte Roxburgh könnyedén.

— Legföljebb odalenn a kankalinos réteken.

Mind felállottak, kijöttek az oszlopos tornácra, ahol egy szegény gyülevész zenekar, világga szakadt német fiuk gépiesen muzsikáltak.

— Fázott? — kérdezte Harriet.

— Igen — felelt egyszerűen.

II.

Még beszélgettek egy keveset, inkább szokásból, mint egymás iránt való érdeklődésből, egy csöppet unottan, egykedvűen, mint akiknek a világ s a maguk élete benne egy százszor átbolygatott képcsarnok. A királyról, a kanadai ültetvényekről, a francia póló-ról, egy eastbourni nyaralóról és Cawdor Helénről, akit Roxburgh olyan hangon dicsért, mint ahogy álmában beszél az ember. Az érzéke bár le volt kötve ide, mégis másfelé járt, ki tudja hol, tán az emsworthi paripáknál vagy a roxburghi kastély juharfái körül, a lelke is másutt élt, más vágyak, más czélok imádatában, melyeket a rubintos gomb égő vércseppje mintegy megvilágított, elárult, átsikongott. Olykor hozzáért, a halovány ujjait, a körmeit mintha melengette volna a kő sötét tüzelésében. Olykor a leányra pillantott beszédközben, sajtáságos és rettenetes tekintettel, mely a látszat hideg nyugalma alatt mindent felölelt, mérlegelt, kiszámított, mindent átkutatott, megbolygatott, felepedett s legázolt, a leány egész lényét mintegy felszívta magába, felölelte magához, a vastag szőke haját, a homlokát s a szemeket alatta a zöldes-arany sugárzásban. A rézsutos ajkát is figyelgette, egy csöppet rémüldözve, sajtáságosan közvetlen és mégis oly távoli tekintettel, mint ahogy a breton halász bámulja a tengert, mielőtt nekiindulna, egy pillanatnyi merengésében az egész sorsával, halálával. Az ékszerain is átsiklott, a nőkért rajongó férfiak ama különleges tekintetével, mely az apró fülekben csillogó gyémántot a hevülő fülek kedvéért kioltja, vagy ellefejtji, a keblen ragyogó ékszereken átröppen a meztelen fehér bőr végtelenje felé.

— Cawdor Helén kitünően lovagol, lendület és poézis nélkül, azzal a bájos kis érzéssel, ahogy a shetlandi ponyt éppen lovagolni kell. Az ember szinte érzi a virágos réteket körülötte, az apró falusi kerteket, az almákat az almafákon.

Aztán elment. Valami különös kábulat lebegett vele, valami mérget hagyott el maga után; itt-ott a tor-

nácson megnézték, meg kellett, hogy nézzék, öntudatlan, ösztönszerűleg, az asszonyok főleg, akik a lelkek mélyén, hirtelen, villámlón, valami rejtélyes reflexhatásképpen megismerték, megéreztek. Olykor egy ember is ránézett, ellenségesen, ösztönszerű idegenkedéssel. A szegény német zenészek mintegy megriadtak, amint elhaladt mellettök. E nagy világban való kóborlásukból mint elhalt s hirtelen visszapattanó rémlátás hatott, a szőke fejével, a kék szemével. Hol látták ezeket a szemeket, a szőke óriást hol látták? Micsoda éjszakák mélyén, micsoda tivornyákon, vagy kihalt apró vasuti állomáson, ahol mint a fáklya siklott tova és eltűnt a horizontok mélyén, a nagy utakon, a sötétben. Vagy hol egyébütt, az utcán, a tömegben kémelve, szimatolva, ismeretlen álmokat hajszolva, vagy másutt a tenger partján, a szellős verandákon, fülledt klub-termekben, ahol a látszat tikkadt nyugalmaiban valami lázas életet élt, küzdött, lihegett, zord terveket kovácsolt, vagy tán titkos folyosókon, ahol elvonult, mint az árny, elváltozva, halotthalványan, a bűnnek izzó reflexével, megtépve s lerongyosodva, megbélyegezve, tragikusan, mint aki fékevesztett energiáját az örvény szélén hurczolta meg, vagy üvöltöző vadállat erejével, véres fogával, az áldozat testébe mart.

A méreg itt hatott főleg Herefordéknál. Cawdor Helén, a shetlandi ponya, a virágos rét s az almák az ágon minden varázsukat kibontogatták, ismeretlen gyönyörök módjára vonzottak, illatoztak. Kilencz óra volt. Éppen most lovagol. Aztán a kedvese is Roxburghnak! Hisz azért ment el. Ez világos. A pej triót a szürke ostorhegyessel is neki vette, az eastbourni nyaralót is, az egész világot. A mama grófnót is miatta áldozta föl, a szülői tüzhelyet, a névnapi kalácsot Roxburghban.

— *Come along* — szólott a gárdatiszt feltűzelve, az öreg asszony is felkelt, Lord Hereford követte s rögtön, odakünn az aszfaltos udvaron a fogatuk dübörgött, a lovak ágaskodtak.

Miss Harriet Stuart ülve maradt. Tiszta vonalú s mégis lágyan omlatag volt ott a pamlag közepén, a két karját kinyújtva, mint a madár a szárnyát, szőkén, rózsaszinben, halványan és csillogón, a tovatünő lét megejtő akcentusában, amint a holnap jelentős változatra készült, valami láthatatlan hámor mélyén, ahol a lét titkát kovácsolják az üllöket renető kalapácsok.

Hát ő nem ment. Őt Cawdor Helén, a ponya, a rét, az almafák nem érdekelték. A szive másfelé vonzotta, az emlékeihez, az álmaihoz, önnönmagához, Harriet Stuarthoz, aki hajdan egy walesi parkban két fehér páva között vonult el a tornác színes mozaikján, kis leány korában, fehércsipkésen, rózsaszintollas szalmakalapban, atlasz-topánban, isteni gyermek, selypítő tündérke, akit a király is megcsodált s köszöntött, amikor a zordonan zöld sövénykerítés alatt ellovagolt az apródokkal a kék levegőben. Akkor még mind éltek, akik elmentek azóta, akik szerették, a fehér pávák s az utolsó Stuartok, csöppet bánatos, olykor komor és homályos lelkületűek mind, Earl of Stuart, a sörényes, aki egynemely téli estén a családi páncélban ült a kandalló mellett a heraldikus karosszékben s mozdulatlan hallgatta a lady Stuart aranyhárfaát, amint a hosszú s vékony ujjak alatt ropant pengetés támadt, gyötrődő ének, epedő zengés, mely a siránkozó termet átbolyongta, berepkedte, mint megsebzett dallamos sziv.

III.

Még az este, előadás után, a két ember elmaradt a Wunder-Clubban. O'Brien bucsuzni akart, még egyszer inni a skót alabárdosokkal. Az öreg Herefordot a

Roxburgh-féle négyesfogat gyötörte. Lassan, meggörbülve, a monokliját két ujjá közé fogva átjött a terméken. Essex grófot kereste az aggastyán makacsságával, aki nem csaldóhat. A pej triót a szürke ostorheggyessel látta valahol, tán maga is hajtotta: a négy állatot, a négy zablát, a huzós rudast, a rángató két *leadert* érezte a tenyerében, az ujjában, mint a virtuóz egy Beethoven-szonátát. Egy csöppet rapszódikus ügetésük, a szilaj s mégis sima harmóniájuk olthatatlan emlék módjára a balkezét megborzongatta. De Lord Essex, az emsworthi ménes kapitánya, heroikus kártyázásba merült volt Montgomeryekkel s az egész francia nagykövetséggel, — ezt tilos volt megzavarni. Akkor kijött a képtárba, mert a legmélyebb zsöllyéket ide rakták a régi portraikkal szemben, elavult festmények csodálatára: a füst és por patinájában hajdani királyok meredeztek fekete bársonyban, a czombok borzalmas izmait duzzasztó selymekben, mélabus és ünnepélyes pairek mellett, évszázadok gögijében, atavisztikus ridegségben, imhol elfeledve, lekasálva, a halálba taszítva. A galléria végén Sir Thomas Dewar ült a legmélyebb karosszékben és nagy gonddal fujta a füstöt VIII. Henrik viziló-arczába. Lord Hereford így gondolkodott ekkor: Leülök Sir Thomas mellé s együtt szivarozom vele.

Ejfélkor csak Lady Hereford jött meg. Amikor áthaladt a tornáczon, a német zenekar a »God save the King«-et is befejezte volt már. Alig volt itt valaki. Egy irlandi lelkész iddogált két gyermekarczu öreg emberrel a Sir Thomas Dewar hires italából. Egy hosszuszörű, yorki komondor valami távol tanyáért busult mellettük. Egyébként minden üres volt. Az oszlopos csarnokban, a téli kertben s véges-végig a terméken, a széles lépcsőkön is, a nagy szállók éjszakai melankóliája terjedt az elnyűtt, megviselt, agyonfáradt butorok hangtalan nyomoruságán. Néhány roppant máha jött a csendben, sulyosan, bronzbarna színekben, matrózoknak öltözött, de gályaraboknak rémlő óriások vállán, rejtélyes és ijesztő tartalmukkal koporsó-módjára, a kései utasokkal mögöttük, mint gyászos kíséret valami éjjeli temetésen. Elvértve az emeleteken, a folyosók végtelenségén, egy-egy villamos lámpa égett, mint az utat jelző csillagzat a mindenféle elágazások, melléksikátorok és ösvények labirintusában. Lady Hereford sietett. A ruhája suhogott, az uszálya egy-némely ajtó szomszédságában egy-egy női topánt rántott el egy más nembéli szöges bocskor mellől s akkor hirtelen, tiszta lelkületét képtelen viziók szaggatták át, a nagy csendben, a zárt ajtók s vastág falak mögül egy vándorló emberiség lelkendezése áradt, tompa zugásban hömpölygött, mint messze orgonának hangja: a nagy vágy, a nagy fohász, az örök gyönyörnek örök nyomorusága. Gondolta, milyen jó, hogy az ő szállásuk ott van a folyosó mélyén, a gothikus építkezés bolthajtása alatt, teljesen elszigetelten, körülzárva, a sulyos ornamentikák hangtompító biztonságában.

Kopogtatott, be is szólott, örvendezőn, hogy végre itt van.

— Harriet!

Miss Stuart nem felelt. Átsiklott a küszöbön, a villamos csillár gombját megcsavarta, még egyszer szólott:

— Harriet, én vagyok...

De rögtön hátrált, elrémülten, a falhoz tapadva. A csillár fénye hidegen sugárzott. A tárgyak mereven jelentek meg sulyos konturjaikkal. Éles, megvilágított vonalaival az egész szoba égett, tündökölt, mint egy feltépett óriási seb, minden árnyék és homály nélkül, megbolygatott rongyaival, átkutatott butorzatával, felhánnya, mintegy önmagából hajtva ki valami zsvány-szilajság diadalában. A háttér magas tükréből még éle-

sebben csengett vissza egynémely kifosztott szöglet merev freneziája, egy feltört fiók, eldarabolt szekrényke, felkonzolt kézi bőrönd, mint megkéselt állati has; viszont eltörpülve s elmélyítve is csillogott az ágy sárga-rézgombján. Itt, a feldúlt fehérség szélén, a keretből kiválva, kicsattanva, a női test különleges akcentusával, maró és vonzó jellegzettségével, az elnyúlt tagok harsány fehérségében Miss Harriet Stuart feküdt, a kibomlott haj martiriumában. A tovakigyózó fürtök, tovahömpölygő hullámok, szélesen, vastagon, meggyötörten, a lesujtott erőt, a kirabolt gyönyört fonogatták magukba, valami izzó tragikumot koncentráltak, a nő sorsát, egész létét, amint a feldúlt hajtömegben, a hajszalak mély rengetegében mintegy a lelke vergődött el, küzködött, vonaglott, mint a megsebzett sirály a végtelen vizekben. Oh, élt, élt; halkán, pihegőn, elváltozott arany-szemével, elgázolt ajkával valami távoli álom-rémületében, rejtelmes tengerfenéken, valahol igen messze, az érzékei legvégén, a gondolat fojtó szédületében, ismeretlen és fantasztikus határokon, a létének már-már elpattanó fonálával, tünező öntudatával, mely önnön-magát kutatta, önnön-magát hajszolta vissza letörve s megbélyegezve, a szívére meredt az örvény széléről, a szívére elfödött szemekkel...

Még egyszer sirt a Lady Hereford karjában; csendesen, mélyen, zengzetesen, a saját vérét szüresölgette, az elpusztulás mámorát. És még egyszer fel is szökött, fellázadt, a falak mentén tovaugult a harag rekedt sikongásával, a nyomora hörgésével... De a lét megrekent itt, a kapu bezárult, érezte. A homlokát szétzuzhatja rajta, a szívére kitépheti: a multból semmit vissza nem vehet: O'Briennek sem hazudhat, önmagának sem. Senkinek. A világ nagy. Majd csak eltengődik benne, csendben, zajtalanul.

Lefogta az üldözők iramlását, komoran és kérelhetetlenül az utjokba állott: »Már egyszer meghaltam — mondotta — az ember hadd menjen.« Senki ne zavarja, semmiért. Az ékszerekért sem, a skót tiszt nászajándékért sem, a gyámszülék gyémántjaiért, a Stuartok fekete gyöngyeiért, semmiért, semmiért, az ajkáért sem, vigye, püsztuljon; száguldjon a titán gyönyörével! Amit O'Brien vesztett, visszaadja. Egyébként minden az ő kincse volt, Miss Harriet Stuarté, az ő élete. Csak ő dönthet s döntött. Mint vérző horizontra, még egyszer visszanezett: a Temze, a műhelyek, a hámorok is ott állottak benne, a Westminster árnyéka a vizen, az éjszákák sajgó nyomorusága; az élet kiáltó fönségével volt tele, izzó sebekkel, melyeket sorra mind megismert. Az ismeretlen multakból hajdani lelkek telesírták a lelkét a Stuartok titkos borongásával, gyászos balladákkal; az apai pánczél rozsdájából, az anyai hárfa húrjaiból édes varázslat áradt feléje s betöltötte, elkábította, homályos gyönyörökkel. A létén valami sulyos zár nyílott meg: a sebéen átnézett, kipillantott. Nagy vágyak vontatták a saját szíve után.

Már sietett, már készülődött. Már bucsuzott is a gyámszülőktől, a skót tisztól is, csendesen, egyszerűen, mosolygón:

— Good by, O'Brien! Minden másképp történt, mint gondoltuk.

— Kár — felelte. — Én visszamegyek az ezredemhez Wales-be. Egy csöppet restellem. Még azt találják hinni, az én hibám volt.

— Oh, egy gardatisztnak nem lehet hibája.

— Harriet, ha meg is nősülök, még sem fogom elfeledni.

— No lám — mondta vidáman. És hozzátette:

— Az én életem nem lehetett a magáé.

— Ugy látszik nem. Maga nem szeretett engem, Harriet.

Lord Herefordtól átvette a Stuart-vagyongörögét, egy csomó számadással egyetemben mindenféle kamatokról, kiadásokról s átnyújtotta Katenak, a kis komornának, majd az megnézi, ha ugyan érdeklődik. Lord Hereford rámeredt a monoklijával. Nő láttára talán most érzett először némi emóciózt. Egy percig gondolkodott: ha tudna mit mondani neki. De nem értett az effélékhez. Csak ennyit jegyzett meg:

— Essex-szel beszéltem. A *for in hand* Falkland lordé Norfolkban. Soha ki nem mozdult onnan. Tudja, a három pej és a szürke a tetejében.

— Tudom — felelt egyszerűen.

Még valamit mondott Hereford:

— Kár volt eljönni Kentből. Házából az ember soha ki ne mozduljon. London a pokol. Az efajta rongy kaszárnyákba, mint a Pyrker-Hotel, mindenféle gaz nép gyülekezik.

Lady Hereford sirt.

— Mikor jössz vissza Kentbe?

— Talán karácsonykor.

Gyorsan Katehez fordult.

— Talán soha — mondotta.

Aztán elszéledtek. O'Brien elment haza. Herefordék Kentbe. Miss Harriet Stuart elindult Roxburghot megkeresni.

IV.

A szálak mind megszakadtak. A nagy szcenikai változásban úgy járt, mint egy ismeretlen heroina: minden érte történt, minden érte lihegett, ő volt a lényeg, a központ, vérző gyümölcse a világnak. London elmaradt mögötte: a háztető rengetegje, a kémény erdeje elsüppedt a hidakkal, féktelen, merev és irtóztató sikkja megállott, bezárult, mint a szürke horizont fantazmagóriája.

— O'Brien szomorú volt — mondotta Katenak. — Talán szeretett...

— Talán szerette — felelte Kate.

Aztán az öreg Hereford szavait ismételte:

— A Pyrker-Hotelben mindenféle gaz nép gyülekezik.

— Ez igaz — hagyta helyben a leány.

Harriet kaczagott:

— Lord Roxburgh!

— Igen.

— Igen, de a szeretője voltam.

Hallgattak. Miss Harriet Stuart elgondolkodott.

Csak egyetlenegy emléke volt: egyetlenegy óra egy nagy londoni hotelben, éjjel. Amikor feljött s leveleket irt menyegzője előestéjén. Leveleket... de micsoda különös hangokat talált a lényegtelen dolgok elbeszélésére is. Egészen másképp irt, mint máskor. Ugy irt, mint ahogy a Nathaniel Hawthorne novelláiban szokás. Szinte csodálkozott. Valami lappangott körülötte, ki tudja, a végzetét gombolygató erők a szívét kikezdték, előkészítették. Mért sajnálkozott, mért busult volt önmagáért, amikor O'Briennel való házassága csupa fényt és diadalt jelentett?... Az ajtón kopogtattak, megnyitott: Roxburgh. A dupla orkideák. A rubintgomb. Mért félt, amikor oly udvarias, oly tartózkodó volt... Mért idegenkedett, mért rémüldözött, hogy be mert jönni ide, amikor pedig örült neki, öntudatlan talán várta is! »Hát nem ment el Cawdor Helénhez?« »Nem.«

Gyakran Katehez simult, szőke fejét a vállára hajtotta. A vonat repült.

— Vajjon hol van? — kérdezte.

Olykor az éjszakában, mint rohanó tűzcsóva egy másik vonat cikázott el mellettük világos ablakaival.

— Talán éppen ott van — szólott a fejét megemelve.

Ott vagy nem ott, egyébütt, de hol, micsoda éjszakák örvényében, micsoda tömegben, micsoda börtön mélyén, hol keresse szent isten, micsoda utakon, micsoda ösvényen, a bűn melyik kalváriáján? Vajjon merre bolyong, merre jár az üldözött vad riadalmában, micsoda rengetegben, melyik oceánon, rejtőzve, alakoskodva, más nevek és más formák varázslatában, a rubintos gombbal a mellén vagy az utolsó Stuart fekete gyöngyével, az utolsó Stuart-leány csókjával, vérével... Oh e csók! Az ő ajka és a Roxburghé, amint összeér, összetapad valami kábitó szédületben, sikoltón és mégis erőtlően, az ellankadt, a megejtett életöszton tovatünésében, elbágyadva, védtelenül, megadva magát az ember triumfusának s amint alászáll és alázuhan vele valami rettenetes végtelenbe, ahol csak a forró lehelletét érzi, mint a megvakult szem a tűz káprázatát. Káprázat, csakugyan. Már nem is az emléke, inkább az ösztöne kutatótt benne, szegény tévelygő női szive, mely a maga fájdalomából rakosgatja össze a multak bús történetét. Távoli, bizonytalan gyönyörnek homályos visszhangja minden kíváncsiságát felkeltette, női érdeklődését a maga lényé iránt, a lelke iránt, hogy és mikép rabolták meg, a szívét, a testét miképp szaggatták széjjel. S a bánatos, aggódó, epekedő idézés, a visszhang gyötrő melódiája, mint szétvetett kósza hangok egy zengzetes egészből, olthatatlan vágyakat ébresztett benne, tudni akarta, hogyan lett az övé és az övé akart lenni! A nagy fényhez, a pazar jóléthez szokott érzése csakhamar kivonta az embert abból, ami gyalázat bélyegezte meg feltűnő zsvány-alakját, a lázas silhouette-et, amint a zsákmány után kutat, a fehér keretet, amint a kincseket rabolják. Nemes, fiatal lelke a maga sugárzásával vont a zord jelenséget, az epedése megváltotta, felemelte, magához vont, a hajdani vágyak, tiszta leányálmok föntségében hordta, mint akit várt, aki eljött egy magányos éjszakán.

Lord Roxburgh volt. Senki más. Lord Roxburgh, aki birta, mint a magáét, aki letörte, elvette a kéréletlen jog és erő diadalmas ünnepében egy éjszaka mámorában, aki szerette, szerette! s akit szeretett. Kiszakadva a világból, az eltépett szálak rongyain túl, egészen künn, messze, egyedül, mint a skót erdők mélyén örökdő vasszobor a régi kutak tetejében, csak Roxburgh volt s vele ő, Harriet Stuart, a hatalmában! A saját fehér lényét látta, megkarmolt mellét az önfeláldozásban... S ezért csodálta az embert, ezért bámulta elbűvölten, — önnömagáért, a léte nagy ajándékáért, a saját lelkéért imádta.

— Vajjon hol bolyong?

És együtt ült Kate-el, sirt, sóhajtott.

— Kate, soha se szeressél... Kate vigyázzál... Kate nézd, hova jutottam. Már alig tudom... már alig bírom... oly erős vagyok s oly gyöngé.

— Oh istenem — szólott Kate siránkozva — drága jó miss Harriet! Drága jó miss Harriet!

S miután sirt, folytatta, a szenvedő sziv merész-ségével:

— Ha hazamennék, ha lemondana! Ha visszatérnék Angliába...

— Angliába — ismételte sóhajtván.

— De hiszen úgy sem találjuk meg.

Megint hallgattak. Harriet megint ismételte, mint a nagy tér előtt, a sivár világ láttára:

— Hiszen úgy sem találjuk meg.

— De ha meg is találunk...

— Ha megtalálnók . . .

— Roxburgh rögtön menekülne, félne . . . Azt hinné, hogy el akarjuk fogatni . . .

— Csakugyan — szólott reménytelenül — azt hinné . . . Talán már el is jött mellettünk, megpillantott és elkerült, míg mi meg se ismertük. Talán ő volt az a lengyel herceg a párisi Ritz-Hotelben, aki sietve kelt föl a zongora mellől, mikor mi beléptünk . . . Vagy Hatzfeld a havrei kikötőben . . . Vagy az a hallgatag tengerésztiszt a liverpooli gyorsvonaton, aki Ramsdalenél kiszállott . . .

— Ki tudja.

— De talán még sem ő volt. Nem jöhetett el mellettém érzéktelenül, meg kellett volna, hogy álljon, a kezemet megfogja . . . Oh a gyémántjaim, a fekete gyöngyök! De hiszen, ha ezeket akarnám, nem én hajszolnám őt. Meg kell, hogy értse, meg kell, hogy érezze, meg kell, hogy lásson, úgy ahogy a legkedvesebb neki, ahogy szeretett engem. Mert szeretett. Senki úgy nem szeretett, mint ő és senki úgy nem szerethet többé. De hol van? De vajjon hol?

És újra sirt és utazott tovább, kutatott, lelkendezett a városok tumultusában, a pályaudvarok magányos éjjeleiben, a tavak partján, az oceánjáró hajókon, mint az árny siklott el szűk utczákon, titkos csapszékek, zord börtönök vidékén. Mint a kísértet lebbent át zengő orgiákon, klubtermek mélyén, matrőzmulatságon, az ádeni gyémántvásáron, a kinzó vágy szilajságában elborult homlokával, az aranszemei nyugtalan sugárzásával, a meglazult szőke hajával, elhanyagoltan, elcsigázva, rimánkodón, a téboly isteni derűjével, amint még mindig bizott s lehanyagolt fejével a saját szívét hallgatta, az ösztöne sugását várta: merre menjen, merre keressen! . . . Olykor az emberi áradatban, a new-yorki utczákon, a new-yorki kertekben megremegett, felsikoltott. Egy ember vonult el mellette, sietve, ijedten, elváltozott külsővel, elrajzolt vonásokkal, kicserélve, megmásvitva, de a régi szempár fénylett, a hajdani rubint volt. És követte, fürkészte, várta, felkaczagott rá és elvesztette, tovagurult más nyomokon, más silhouettek, óriások, más arcok után, Roxburgh! Roxburgh! az örökkön tovasikló árnyék, a foszladozó reménység, a betölthetetlen vágy jajveszékélése, a nagy nyomor, az ideál! Olykor kétségbeesetten, a szenvedély nyers és harsány krízisében feléje sikoltott, nagy, tragikus kézmozdulatokkal jelezni próbálta, hogy nem a kincs kell, nem üldözi, de imádja, a vérző szívét nyújtja felé, a könnyeit, az életét mind jobban átszagatva, lerongyosodva és elkinozva a cél ijesztő Golgotháján. Olykor, hirtelen szeszélyből vagy egy röpke ötlet megváltó derűjében diadalmasan kiöltözött, isteni alakját a fehér és kék színek omlatagságába vonta, lágy selymek zengésébe, vakító tündérségbe, meztelen keblén az új ékszerek fénylő csodasága égett, mint a parti tűz reflexe a norvég tavak vizében. S mint a távoli kontinens bálványa, imádott és tündöklő szirénje, az izzó lidércz, mely a vágyakat a halál útján vonzza magához, elbűvölő Sybilla módjára jelent meg a Waldorf-Astoria termeiben, a tünevény lappangó illatával, rejtélyes lényé vonzó ígéréttel, melyet a vétek heve lihegett át a legnagyobb kép tébolyával . . .

— Ott ül a sarokban — szólott fuldoklón Katehez.

— Vajjon csakugyan ő? . . . kérdezte Kate ijedten.

— Roxburgh.

Hallgatott, küzködött, nyugodt volt, várt. Még csak ennyit mondott:

— A csillogásom idevonzotta. Imhol itt van a fényben.

Csakugyan az ebédlő szögletében, a begóniákkal

diszitett asztal kristályüveg ragyogása előtt egy fiatal szőke ember ült, csendesen, álmódoszon, érzéktelenül, a hajdani jelenség feltűnő képmása, a régi szőke óriás gyermek szemével, a kis francia, a nagy Roxburgh. Lassan, a megváltás néma ünnepében, az észlendők gyötrelme tovafozlott, az idő megállott. Az eltűnő és felderengő horizontok hirtelen hajszájában, amikor az érzések és indulatok hullámjátékát újra csend és nyugalom váltotta fel, úgy volt, mintha még egyszer a londoni Pyrker-Hotel volna, még egyszer Miss Harriet Stuart a násza előestéjén. De a felcsendülő nagy percz mindent megváltott mindent szinesre varázsolt, a hajdani hangulat petyhüdt unalmát szilaján betöltötte, kigyujtotta, a szédületes egyesülés végtelenjén pergette át, az élet s ifjúság főszegek sikolyában, amint megtudja a gyönyört!

A leány s az ember összenéztek. Egymásra zuduló tekintetök oly hevesen egyesült, a vörhenyes fény oly különös csillanásával ért össze, hogy a találkozás gyönyörűsége epedő gyűlöletté lett . . .

— Oh, föláll, menni készül — rebegte Harriet.

— Vigyázzunk — szólott Kate.

Mellettök haladt el, csendesen, lassan. S ismét a régi pillantás sepepte át a leány alakját, az ékszeréken tovasikló szem, amint felkutat és benéz mindent, a kábító kísértéshez a saját sorsát méri fel, a saját végzetén mereng el, mint a breton halász az oceán előtt: Istenem be szép vagy!

— A rubint! — szólott Harriet.

— Vigyázzunk — ismételte Kate.

— Most már nem veszítjük el — felelte. — Most már megértett, megismert . . .

És hozzátette a megbékülés sajátságos hangján, amelylyel már az övé volt, mint máglyáé az áldozat: — Most már ő vár meg engem, Kate.

Csakugyan várt. Amint jött utána, lassan, egy csöppet szédülten, sulyos szőke hajában a gyémántos tiarával, hallgatag és rejtélyesen: a sörényes Stuart utolsó gyermeke valami távoli tündöklésből bontakozott elő, mint a havasi hajnalok felhőfigurái egészen messze, odafönn, az ébredező nap körül. A szemek csillámló derűje, a rézsutos száj gyöngéd remegése az ember felé nézett s mintegy látható utat vont a térben: a vágy a maga titkos rózsáit hullatta. Csodálták:

— Miss Harriet Stuart — hangzott körülötte.

Oh, az embert is látták, aki ott van érte, a szőke embert, aki hátrál, míg a fény mind közelebb ér hozzá, feljön a lépcsőn, kémlel, várja!

— The Earl of Errol.

Harriet felkaczagott:

— Micsoda furcsa név — gondolta — a kis francia Earl of Errol! a régi szeretóm.

Feljött utána, követte a folyosókon, átszédült vele a küszöbön, lerogyott előtte rémüldöző gyönyörűségben.

De rögtön az ember elhárította, hideg kezével a szőke haját érte:

— Miss Harriet Stuart . . .

— Roxburgh . . .

— Nem.

Harriet bámulta, kaczagott:

— Nem? Csalódom, ugy-e? Roxburgh! Roxburgh!

De a diadalmas kiáltozását az ember átcsattogta:

— Nem, ismételte hevesebben.

— Nem? — kaczagott kétségbeesett örvendezéssel. — De azért engem mégis ismer, mégis tudja, kit keresek, kit hajszolok esztendők óta!

— Tudom. Kentből jövök.

— Csakugyan! Kentből! — kérdezgette egyre kaczagva — Talán a Hereford-kastélyban emlegették a nevemet?

— Nem, a walesi gárdaezredben . . .
 — Kicsoda?
 — O'Brien.

Ez roppant tetszett Harriet Stuartnak. Felkapta a fejét, kitört, sikongott:

— Lord Roxburgh, vagy Earl of Errol, nem tudom hogy hívnak, nem bánom, de ne hazudj! ne hazudj! nyomorult! ne hazudj! Hiszen én nem bántlak, hiszen én szeretlek, de ne hazudj! ne hazudj! De hiszen én nem árullak el, én nem akarom megboszulni magam, de hiszen én szeretlek, de ne hazudj! ne hazudj! Te vagy! Szólj! Mondd! Te vagy! Te vagy!

De hirtelen elhallgatott. Az ember keze, öt éles ujj a vállán érte, sulyosan a husába mélyedt, mint az aczél, kérlelhetetlenül. Maró kin volt, az egész testén átcsikkázó fájdalom.

— Ah, te vagy! — dadogta fuldokolva és már mosolygott a fájdalomában, amikor az ember letérdelt mellé és az arcza fölé hajolva csendesen az ajka felé indult.

Krónika II.

Szilveszter.

— decz. 29.

(Már megint ugyanaz a doktor, akiről mindegy, hogy minnek a doktora és ugyanaz az ujságíró, aki epcömléseit ráfecsérelte szent Iván éjszakájára, az őszre és a télre, mennek haza együtt. Ejfélt után két óra van, Szilveszter estéjén, minden korcsma hangos és minden kávéház zsufolt. A köruton, ahol ez a jelenet elkezdődik, nagymennyiségű részeg ember tántorog vagy haza, vagy a Helvéciába, vagy pedig — mondjuk — a »Folies Sárga«-u. n. télikertjébe.)

AZ UJSÁGÍRÓ: Már megint duplapuska van.

A DOKTOR: ?

AZ UJSÁGÍRÓ: Szerencse, hogy nem háromlövetű.

A DOKTOR (ránéz): ?? . . . Te — nem lüktet neked nagyon a halántékdod?

AZ UJSÁGÍRÓ: Kérlek, hadd békén a halántékomat, az a jövő bábérjainak ez idő szerint már sima küzdőtere . . . Már megint fajbulldog van.

A DOKTOR: ???

AZ UJSÁGÍRÓ: Szerencse, hogy még nem találták ki a hatlövetű ünnepeket.

A DOKTOR: Édes barátom, egészen komolyan attól félek, hogy te megbolondultál.

AZ UJSÁGÍRÓ: Hát még nem tudtad? Ezt az édes titkot én megsughattam volna neked ezelőtt husz eszdövel már.

A DOKTOR: Istenem, husz esztendő, az idő . . .

AZ UJSÁGÍRÓ (félbeszakítja): Jó, jó. Én már a rimet is tudom rá: »cserebogár, sárga cserebogár«. Nekem akarsz lókusz kommuniszokkal jönni?

A DOKTOR: Én semmivel sem akarok neked menni. De ma már igazán kiállhatatlan vagy az örökös dühöngéssel. (Rábeszélően.) Nézd, Epe bácsi, mindenütt mulatnak az emberek, minden kávéház, minden vendéglő tele van . . . Ahelyett, hogy itt az utcán grombáskodnál velem és löknél bele a levegőbe egészen

érthetetlen mondatokat, menjünk be inkább ide a kávéházba, ott magyarázd meg nekem, hogy mit akartál mondani a duplapuskával, meg a fajbulldoggal.

(Bemennek a kávéházba.)

AZ UJSÁGÍRÓ: Hát téged nem lőtt agyon a karácsony? És nem érzed, hogy az ujesztendőnek vásárral kombinált ünnepe szintén duplapuska? Tarkára czizellált, choke-bored csövű fegyver, amely évente háromszor vagy négyszer belelő a zsebedbe és kilő onnan minden, de minden pénzt. Karácsony, husvét, pünkösöd és ha a kalendáriumban a vörösbetű véletlenül még valahol szombattra szalad, akkor ez a negyedik dupla ünnep teljesen elég arra, hogy kifoszszon mind abból a pénzedből, amit (maga is elneveti magát) megtakarítottál. És pláne az idén! Három napig karácsony! Hát muszka vagyok én, hogy három napig kelljen ünnepelnem?

A DOKTOR: Filozófiai nézőpontból nincs kifogásom a beszéded ellen, de mint orvosnak igenis van. Mert természeti igazság, hogy az embernek pihenni kell. S erre valók az ünnepek.

AZ UJSÁGÍRÓ: Elek, adjon még egy pohár konyakot . . . Először is nem igaz, hogy az embernek pihenni kell. Legalább is nem ebben a kalendáriumi értelemben. Engem például még senki sem huzott fel husvét után úgy, hogy pont pünkösdkor járjon le az eszem és vágyakozzék pihenésre. Másodszor, semmiféle formában sem igaz, hogy az embernek pihenni kell. Aludni, azt — kellene. De ahhoz nem segít hozzá a kalendárium. Ellenben dolgozni is kell. És a munka nem istencsapása, nem paradicsomi átok, hanem a gyönyörűségeknek, az élvezetnek az a válfaja, amiből még csak kettő van s amire nincsen kacczenjammer.

A DOKTOR: Mi az a másik kettő?

AZ UJSÁGÍRÓ: A máson való segítés, meg a jó emésztés. Ha ittál, émelyeg a gyomrod, ha jól bedohányoztál, szédeleg a fejed, ha kártyáztál, egész éjjel a tökfölsővel álmodol, ha szerettél — excepto gallo et monacho — nem fog-e el a madáchi csömör, ráébredvén arra, hogy nem bírsz vég nélkül ölelni? Ellenben ha becsületesen kiadod magadból naponta azt, ami benne van a lelkedben, nem ugyanazt a boldog megkönnyebbülést érzed-e, mint amit a jól emésztő ember? És dolgozni — ha keserűvíz árán is — mindennap kell. Különben obstrukció »van jelen«.

A DOKTOR: Elméletben igaz az elméleted, de a gyakorlat ellene mond. Az embereknek kellene az idegelenyesztés napjai. Kellene az ünnepek.

AZ UJSÁGÍRÓ: Igaz, kellene. Mert mindnyájunknak az idegrendszerébe be van raktározva még mindig egy nagy csomó középkor. A semmittevés okatlan vágyának kongó lovagtermei, az a furcsa czerimónia-éhség, amelyet szeretnék »körmenet-vágy«-nak nevezni el.

A DOKTOR: Te, hallod-e? Mi fölénk ide a cimbe az van írva, hogy »Szilveszter«. Nem tartanád illendőnek, hogy egyszer már a Szilveszterről is beszélj?

AZ ÚJSÁGÍRÓ: Hahaha! A Szilveszterről? Nézz körül itt a kávéházban és lásd be, hogy minden újságírónál szebben beszél a tett! Nézd ezt a bandát, — férfiak, asszonyok vegyest. De mind leszerelte a mai éjszakára az esztét, mind hülye és egészen felesleges dolgot beszél össze, tömi magába az alkoholt... Elek, adjon még egy pohár konyakot. (Iszik.) És tudod, miért teszik mindezt?

A DOKTOR: Mert az esztendő utolsó és első éjszakája van.

AZ ÚJSÁGÍRÓ: Dehogy. Azért, mert egy nagyobb-szabású sárgombócz azon a tojásvonalon, amelybe bele van kárhozthatva, visszaketyegett megint oda, ahonnan háromszázhatvanöt nappal ezelőtt elindult. Minden napot épen olyan joggal lehetne megünnepelni, mint az ujesztendőt, mert a föld mindennap visszaér ugyanarra a pontra, ahol tavaly volt.

A DOKTOR (kezd elálmosodni): Most már fogd be a szájadat és menjünk haza.

AZ ÚJSÁGÍRÓ (feláll): Lábam megindul, nyelvem megáll. És felhívásod jogos volt, mert nem az az óra teszi bolonddá az embert, amelyik áll, hanem az, amelyik rosszul jár. Az én nyelvem pedig ma sokszor rosszul járt.

A DOKTOR: De mondtál igazságokat is, Epe bácsi.

AZ ÚJSÁGÍRÓ: Mboh! Mi az, hogy igazság? (Indulnak kifelé.) Az igazság Szilveszter éjszakáján csak ez: csikósok vagyunk mindnyájan és eszmei karókat kell levernünk az idő elképzelt fogalmának árka mellé. Ezekhez a karókhöz kötjük hozzá gondolkozásunk gebéit. Különben pokolba szaladnának — bár az ördögnek sem köllenek... És a legvastagabb karó az ujesztendő. Amibe belekapaszkodva — természetesen — mindenki jót vár. És szentül hiszi és iszik rá, hogy máról holnapra a világ rendje másra; természetesen jobbra, válik. Zökkenéssé stilizáltuk ki magunknak azt a napot, ami a természetnek olyan mindegy, mint a legmegjelöltebb keddi nap.

A DOKTOR: Miért kedd?

AZ ÚJSÁGÍRÓ: Mert — ügyelj csak rá, — ez az az egyetlen nap, amit nem koronáz meg semmi extra dologgal a kalendárium.

A DOKTOR (nagyon álmos): Igazad van. Isten veled, boldog ujesztendőt és jó álmokat kívánok.

AZ ÚJSÁGÍRÓ: Szervusz. Légy olyan boldog, mint tegnap voltál és aludjál közepszerűen.

Cholnoky Viktor.

A halál nem misztérium, csak szeretjük annak meg-
tenni, hogy joggal félhessünk tőle. *Flaubert.*

*

Fiatal lányok szeretnek elolvasni mindent: később,
mikor már szabad, mégsem szeretnek végigcsinálni mindent.

Prévost.

*

A kaméliás hölgy olyan rokonszénves alak, de melyik
nő szeretne kaméliás hölgy lenni — még tuberkulózis nélkül is?

Prévost.

Találkozások.

Oh régi, kedves, szép találkozások!
Te sok-sok régi víg meg bús alak!
Hova is tűntök? Vajjon merre jártok,
Ti, kiket rég oly gyakran láttalak?!

Bárhol bolyongok uj, vagy régi utcán,
Köszönt oh most is sok-sok ismerős.
Sőt egyre több... Hajh, nevéket ha tudnám!
De útunk mindig szörnyen sietős.

Kikkel rég fényes, nagy célért epedtem
S oly sok szép álmot szőttem itt meg ott,
Már hány jó bajtárs nem jár e tömegben!
Számolom: ez is, az is már halott.

Szép szőke lányok még rám mosolyognak,
Hol annyit vártam rég egy szőke lányt...
Ám erősebbek élőknel a holtak;
S mintha egy régholt kar ölelne át.

Oh régi, meghitt szép találkozások!
Csak járom-járom úvesztőtöket...
És a tömegben amint szertejárom
Felém mindegyre több árny integet.

Jaj a szívnek, min meggyűlnek az évek,
Hogy azt a kort is még megérheti,
Amikor már csak a halottak élnek
S az élők már mind halottak neki.

Telekes Béla.

A mások napja.

Irta: HEYKING báróné.

(7)

Ezt az egy levelet megírni: ez volt az ő életének, az ő, oly gyakran czéltalannak látszó életének célja — most már tudta ezt s tudta azt is, hogy minden csak azért támad, hogy szerelembe olvadjon. Sok, igen sok szeretett volna lenni, mert boldog az, akinek igen sok adni valója van.

Végtelen boldogságérzet ült a lelkén, szinte áhítást, mint hűgyha csodát érezne s egyszersmind az a szükség, hogy mindezt erősen, görcsösen megragadja, fogva tartsa. Előtte egy kis óra állt, hosszú évek óta tulajdona, mely ketyegésével oly sok szomorú idejét kísérte; Iza felemelte, az egyre tovább menő mutatókat nézte, s ajkát az óra lapjára szoritva, így szólt: — Megcsókollak, én első üdvösséges óram.

Mig így állt, s az órára nézett, lassan kinyílt az ajtó, s Iza legnagyobb meglepetésére — gyorsan elrejtette a levelet — Aga lépett be, aki egyébként igen korán szokott lefeküdni.

— Ámbár rettentően későn van, — szólt ásitva a szép Mallone grófné — mégis föl akartalak keresni — azt hiszem kölcsönösen gratulálhatunk egymásnak.

Iza összerezzen; nénye talán észrevette volna már, amit ő önmaga előtt is oly gondosan titkolt.

— Hát igen — folytatta Aga — nem tagadhatjuk, hogy másként áll a dolog, mint bármikor is képzeltek volna; de végre, úgy kell venni a világot, ahogy van — és a nemesség ma már nem játszik olyan

szerepet, mint abban az időben, mikor mindketten ifjak voltunk.

— Ó, arra én egyáltalában sohase gondoltam, hisz ez oly közönyös dolog, ha az ember valakit szeret! — kiáltott Iza oly hangon, mely mintha egyenesen szive legmélyéről fakadt volna fel.

Aga kissé lenézően vonta magasra szemöldökét.

— Milyen exaltált néha a jó Iza, mikor pedig csak czélszerűségi szempontokról lehet szó — gondolta magában és szándékosan üzletszerűvé mérsékelt hangon folytatta:

— Örvendek, hogy ebben az esetben te is oly modernül gondolkodol. Frank, meg én ugyanis attól tartottunk, hogy előbb magadnak is, dusterhauseni ideákat kell legyőznöd magadban.

Most ismét Izára, került a sor, hogy bensőleg fölényesen mosolygjon.

Szegény Aga, mennyire meglátszik minden szaván, hogy mitsem tud a szerelemtől! Legyőzni! mily komikus szó. Ó, hisz semmi sem volt, amit le kellett volna győzni, csak nagy vágyakozás élt lelkében az előbbi névvel minden előbb történet is levetni és feledni, s csak azt az egyet tudni, hogy az *övé* lehet.

Mallone grófné, gondolataiba merülve eközben tovább beszélt:

— Hiszen megengedem, hogy ez sokkal végzetesebb lett volna, ha egy európairól lett volna szó. Akkor bizony azon kellett volna fáradozni, hogy nemesiséget szerezzünk neki. Frank ugyan ellene van minden ilyen nemesítésnek, de én azt mondom, minél újabb a nemesség, annál jobban örül neki tulajdonosa. Egy teljesen cím nélkül való *európai* rokonhoz én is nehezen szoktam volna hozzá, mert végre is, én más eszmékkel nőtem fel. Egy *amerikainál* azonban egészen másként áll a dolog. Az amerikaiaknak egyszerűen nincsen címük és az Astorok, Vansittartok, Stuyvesantok itt éppen anyiak, mint mi vagyunk odaát. S ha ő megjelenik a keleti tengeren a saját yachtján mint mistress Ted Vansittart, hát ezt sokkal jobban ünneplik nálatok, ahol az idegeneknek nagy az ára, mint hogyha Stolbergnek vagy Dohnának hívnák.

Mint valamely idegen nyelvet, úgy hallgatta növekvő tanácstalansággal testvére szavait Iza; de most felszökött, mintha szörnyü lidérc nyomta volna és ijedten kiáltotta:

— Aga, Aga, egyetlen szavad sem értem, miről is beszélsz tulajdonképpen?

Mallone grófné csodálkozva tekintett az ijedt arczu Izára.

— Izácska, mondd, mi van veled? De hiszen egyre Baby és Ted Vansittart eljegyzéséről beszélünk!

— Baby... Ted... eljegyzés? — kiáltotta Iza, mintha nem tudná e szavak értelmét felfogni. — Aga, esküszöm néked, ez lehetetlen, erről semmit sem tudok.

— Igen, igen, de csak észrevettéd, hogy erre is rákerülhet még a sor. Ma ebéd után Ted egy pillanattal beszélt Frankkal és Vansittartné velem, hogy ki tudja, miként fogadnók fellépését. Mert ünnepek és formálisak lettek a republikánusok eme királyai, mint hogyha valóságos fejedelmi házasság előkészületeiről volna szó. Nos, és holnap eljönnek hozzád, hogy megkérjék.

— De hisz ez lehetetlen, lehetetlen — ismételte Iza, mintha ösztönszerűleg háritana el valami nagy szerencsétlenséget.

— De miért volna lehetetlen? — kérdezte Aga, aki már boszankodni kezdett. — Ted pompás fiu, egyike Amerika legjobb partie-inak. Mindent megadhat feleségének, amit az január elsejétől december har-

minczadikáig megkivánhat — s ez Babynál nem éppen kevés lesz. És milyen chanceaid lettek volna az ő számára otthon Pomerániában? Egy kisbirtokoshoz juttathattad volna, aki rosszul szabott ruhát ruhát visel, s akinek nem is kell a földmivelés nyomorúságáról beszélnie, mert már messziről lenézhetik róla. Vagy szűkösen megfizetett hivatalnokhoz, akinél a házastársi hűség a gazdasági megfontolások tárgya csupán. Vagy egy apró hadnagyhoz, az orosz határon, ahol az élelmiszerek olcsók, s aki azt képzei magában, hogy a ti néhány ezer márkátokon már okvetlenül családot kell alapítani. Valóban, Iza, mennél jobban megfontoljuk az ügyet, annál inkább kiderül, hogy nem lehetsz eléggé hálás azért, hogy így rendbe jött ez a partie Ted Vansittarttal. Különben is — tette hozzá — Baby szerelmes is belé.

— Beszélt veled effelől? — kérdezte az anyja fájdalmasan sértve önértetében.

— Igen... s ezt nem szabad rossz néven vened tőle; a leányod, mint annyi más gyermek, különös bizalommal van irántam, és aztán érthető is, hogy ez esetben szivesebben fordult Frankhoz és hozzám, mert az idegenekről mi mégis csak többet tudunk, mint te.

— Baby? ... szerelmes? — ismételte hitetlenül Iza, mintha ez két olyan fogalom volna, melyek kizárják egymást. — De hiszen — mondta és minden szavát hangsúlyozta — mit tudhat egy ilyen gyermek egyáltalán a szerelemtől? Arról az egy férfi iránt való érzésről, aki nélkül életünk sivataggá lenne? Óh, arról neki sejtelve sincsen!

És hevesebben, hangosabban beszélt, mint hogyha egész szívével védne valakit a legfelsőbb bíróság előtt:

— Ez bizonyosan tévedés. Bizonyosan átmeneti ötlet csupán! — talán hogy valamennyi regényt olvashassa, talán hogy egyedül kijárhasson, talán hogy utazhasson, s mint férjes nő — így hiszi sok leány — függetlenebb legyen... — milyen ideák vannak egy ilyen tizenhét esztendő fejecskében! — és ez a Vansittart bizonyára csak eszköznek látszik erre a célra az ő szemében.

— Természetes, hogy fiatal leányok a házasságnál ilyesmire is gondolnak, meg a kelengyére, meg a nászajándékokra — felelt Iza — de ez nem baj, hanem magától értetődő dolog. A tulfeszített érzések csak terhünkre vannak az életben.

És ha Baby szemében csakugyan ez volna a cél és Ted volna az eszköz e cél elérésére: akkor is jogos a cél, és az eszköz olyan, amit igen sok asszony irigyelni fog tőle.

— De hisz Baby egyáltalán nagyon fiatal, túlságosan fiatal a házassághoz — kezdte újból félénken Iza — a mult esztendőben áldozott csak meg.

— Jó, jó, de Iza, ki akarna még férjhez menni, házasodni, ha már megszünt fiatal, nagyon fiatal lenni? — kérdezte Aga növekvő türelmetlenséggel. — Ugy van ez, mint az idegen nyelvekkel és az uszással — öreg fejjel már nem lehet megtanulni. Te meg én, mi is korán mentünk férjhez — nos, ez ma már bizonyára egyönk se tenné meg — nevetséges izléstelenségnek tünne fel nekünk.

Aga keményen, örömtelenül nevetett.

És Iza ettől fogva hallgatott.

Mit is mondhatott volna? Hiszen mintha egyszerre mindent még szemével, Aga szemével látta. Talán igaza van néjének és jobban ismeri a lányt? De ő maga is őszintén Baby javára akart szólni — ahelyett tán gyermeke ellen beszélt volna?

Égészen ösztönszerűleg történt, mint ahogy védő-

beszédet mondunk, ha legkedvesebbünket fenyegeti veszély — védünk; — de kit véd: ha nem Babyt védi? — Talán magát? Lehetséges ez?

Iza nem figyelt tovább Agára, aki elkezdte Ted Vansittart előnyös tulajdonságait felsorolni. Fülében még egyre előbbi szavai csengették: »Nevetséges izléstelenség, ha az ember már nem fiatal«. S azt kérdezte magától: mi volna akkor, ha még ezt is hozzá kellene tenni: »a saját leányával egyidőben!«

Azért védekezett olyan ösztönszerűen?

— Tehát, Iza — foglalta össze mondókáját Mallone grófné legszárazabb hangján — holnap idejön Ted és az édes anyja és megkérik tőled Baby kezét. Azután, azt hiszem, Ted nem akar sokáig várakozni, az északamerikai vőlegénynek sietős a dolga, mert ezek az emberek itt, mindenben, amit tesznek, állandóan valóságos hajszát űznek. Azért Frank meg én úgy gondoltuk, hogy legjobb lesz, ha Baby áprilisban, mielőtt az egész társaság szétmegy nyaralni, Washingtonban, a követségi palotából megy esküvőre. Ezt szívesen felajánljuk neked. Ted rokonai természetesen átutaznának Európába is a lakodalomra, ha ti éppen úgy akarnátok; de én igen furcsának látom az amerikai lakodalmi vendégeket Dusterhusenben, a pomerániai birtokos-szomszédok között.

— Ó, nem! — kiáltott Iza, akaratlanul is védőleg nyujtva ki kezét, mintha meg kellene védenie szegény Dusterhusent Aga hideg, kritikus pillantásától.

Es Aga így folytatta:

— Teljesen megértelek. Az itteniek előtt, akiknek semmijük sincs, amit maguk nem vettek és maguk el nem kalmárkodhatnak, igen szép dolog, ha elmondhatjuk, hogy Baby egy el nem adható családi birtokot örökölt nagyanyjától; de az észak-elbei zugocska tényleges mizériáját jobb meg nem mutatni nékik. De az esküvő a követségen, ahol megjelenik a sok *cher collègue*, — különös — még most is imponál ezeknek az embereknek, s már kezdettől fogva jobb startot ad Babynak... Igen, és ami a kelengyét illeti — folytatta Aga egészen más, sokkal élénkebb hangon, mintha most érkezne a tulajdonképpeni fődologhoz.

Azonnal észre lehetett venni, mily érdeklődéssel viseltetik a toalettkonzekvenziák iránt, melyeket a lakodalom, talán sokkal inkább mint bármely más emberi alkalom, maga után von.

— Azt hiszem, már holnap irunk Párizsba. Hál-isten, itt nincsenek olyan siralmas viszonyok, mint tinálatok odaát Németországban leggyakrabban, ahol afölött kell vitatkozni, a házaselek közül melyik hozza magával a szalont, melyik a hálószobát és milyen hasznos ajándékok vételét lehetne barátainkba és ismerőseinkbe beleszuggeralni — csak Baby legszemélyesebb trousseaujára kell gondolnunk, és ennek természetesen, nagyon elegánsnak *kell* lennie.

Es a szép Mallone grófné elmerült a legfinomabb fehérnemű, a suhogó alszoknyák, a bódító ruhák és mindenféle kalapok víziójába; regimentek gyanánt vonultak föl belső szemei előtt a boák, a napernyők, a legyezők, a csipkék, a fálylak, a prémek, melyekre Babynak szüksége lesz — mert mindez együttvéve jelentette a házasságot.

S ezalatt Baby anyja hallgatva ült ott és maga elé meredt. Mem látott ilyen víziókat; csak ismételte magában ugyanazt a mondatot, mintha nem tudná elhinni.

— Baby férjhez megy, Baby férjhez megy, mert Baby az, akinek számára megkezdődik az élet. Aztán rettentő kérdés állt előtte: egy másik mondat:

— Hát én? Hát én?

E két szót öntudatlanul és hangosan mondhatta ki, mert Mallone grófné megfordult hirtelen és ezt mondta néki:

— Te? természetes, hogy neked is meg kell rendelned egy az alkalomnak megfelelő ruhát — szürkét vagy lilát? — végignézett néjén. — Legjobb lesz valami ibolyaszín, ez a legillőbb az örömanyhához — komoly, szolid legyen és hozzá egy kis egyszerű kalap. És Aga, megelégedve beszéde eredményével, fölkelt:

— De most már csakugyan aludni kell mennünk, mert holnap erős napunk lesz, s Babynak igaza van, téged nagyon megviselt ez az utóbbi néhány hét — a hirtelen hó, pedig már csaknem kitavaszkodott, bizonyára rosszul hatott rád — no, egyébként vigasztalódj, mint jövődöbeli nagyanya még elég jól konzeráltad magad.

A szép Mallone grófné ásitva távozott.

X.

Miután testvére magára hagyta, Iza mozdulatlanul maradt, mint aki magasról mélybe zuhant, s nem mer megmocczani sem, mert fél, hogy sérüléseit csak akkor fogja igazán érezni. Mintha valami nagy rázkódás kábitotta volna el, maga elé meredt és nem hallott, nem látott semmit.

Lassanként halk, szabályos zaj hatolt el hozzá, mintha valami, bebocsátást követelve, öntudata ajtaján kopogott volna. Odafigyelt: az előtte álló óra ketyegése volt. Már számlapját is látta és emlékezett reá, hogy valamikor meg is csókolta.

Miért is tette akkor azt?

Figyelmesen odatekintett: hiszen mutatói csak igen kevéssel voltak előbbre... alig egy órája még... azóta, hogy... igen, igen, mióta is tulajdonképpen?

Es a ketyegő óra így válaszolt:

— Mióta életed első, tökéletesen boldog óráját mutattam.

S ekkor minden eszébe jutott és a nagy, a mélysegesen mély esés fájdalma testébe vonaglott.

Az óra tovább beszélt:

— Előbb támadt boldogságod most cserepekben hever. Minden órában születik, mindegyikben meghal valami. S mindkét dolognak csekély a jelentősége az idő végtelenségével szemben.

— De mi is történt? Mi történt, hogy azáltal minden úgy megváltozott? — sóhajtotta Iza a szakadékból, melyben az elpusztult boldogságok pihennek.

— Csak az történt — felelte az óra — hogy boldogságodra a mások nézetének dere hullott, s ebből már soha ki nem lábol a te boldogságod, ebben el kell pusztulnia. Megtörtént, hogy te most először olyanak láttad magad, amelyenné az órák folyamán, melyeket elvertem néked, mások szeme számára lettél. Nem is mult el valami nagyon sok óra, s te még egyáltalán nem vagy idős; de ez nem is fontos, a fontos az: mit tartalmaztak az órák. Neked oly lánczot kovácsoltak, melyet soha le nem rázhatsz, s bármi rövid volt a multad, mégis olyan árnyékot vet, mely elől elmenekülnöd soha többé nem lehet.

— Ó, ez borzalmas! Ez lehetetlen! — hangzott a zokogás a szakadékban.

Az óra azonban nyugodtan tovább ketyegett és magára hagyta Izát harczában, melyet a dolgok következményei ellen folytatott.

Még nem tudta felfogni és elhinni, de érezte már, hogy Aga szavai óta minden megváltozott. Valami érdes, valami nem-szép érintette lelkét. Boldogságának

kései virága hideg szélről érve szirmavesztetten hullott alá.

De miért? Miért?

Nagy lázadás, felháborodás támadt Izában. Mért ne legyen egyszer övé is a szerencse, amely oly sok más ember tulajdona. Mit tett ő, ami jogtalan volna? Nem küzdött és türt-e egész életében, nem áldozta-e fel magát mindegyre? előbb távoli, félig elfeledett házasságának éveiben, aztán a dusterhuseni sivatagban?

Végtelenül magárahagyatottan állt mindig, vasrácstól körülfogva meredt reá a kinn tovasikló életre — és most vágyakozva nyujtotta ki kezét egyetlen ember felé, aki kint állt és hívta őt, az építőmester felé, aki szerelmével hidat épített neki, át, át a szabadság és öröm világába. Hát egyáltalán nem lehetséges, hogy kövesse azt a férfit oda, ahová minden élő, utat törve, taposva, sóvárog! Hisz épp az imént oly könnyűnek és természetesnek tünt föl előtte az egész, egyetlen pillanatig sem habozott.

És most is így felelt magának:

— Nemcsak lehetséges, hanem igen könnyű is. Csak igent kell mondania, s akkor látszólag megmenekülne a mult lánczaitól és árnyaitól. Nincs hatalom, nincs törvény, nincs ok, még csak határozott társadalmi szokás sincsen, mely ebben megakadályozná. Még ifju, még szép, és néhány hét múlva Babýról sem kell már gondoskodnia.

De éppen itt érezte, hogy nem megy a dolog. Mihelyt Babyre gondolt, belátta lehetetlenségét.

Hogyan mondhatná meg *ezt* gyermekének?

— Mindaz, amit fölém hittél, nem volt igaz; egészen más vagyok, mint akinek eddig gondoltál, és egész máig való életem nem volt egyéb egyetlen hosszú vágyakozásnál boldogság után, és ma, ma végre elkezded igaz életem.

Hogyan mondhatná meg *ezt* gyermekének?

Ő, akinek már nem volt joga ehhez, mert mások szemében, s legfőképen leánya szemében, élete régen lezárult már, s az elmúlt életek közé tartozott?

Ez lehetetlen volt. Minden szépség ellenére való.

Szinte megijedt hirtelen: csak meg ne tudjon valamit gyermeke az utóbbi hetek rövid álmáról; az a gyermek, ki már régen, évek előtt is úgy találta, hogy a mamának a »fiatal ruhák« nem jól állanak. Csak e világos, átható szemek előtt nevetséges ne legyen — ő, a korosodó asszony, aki a maga boldogságában reménykedik, míg az élet legédesebb órái leányai számára kezdenek ütni!

Igen, ez volt az akadály.

És attól a gondolattól is visszarettent Iza, hogy ő, aki oly régóta teljes elfeledettségben élt, most még egyszer idegen emberek figyelme tárgyává legyen, hogy legrejtettebb érzelme beszédtemául szolgáljon. De legjobban attól félt, ami leányánál várt reá: a meglepetéstől, Baby elnéző vagy elítélő mosolyától, mert hiszen Baby, a maga gyermekes önzésében nem is ismerte Izát. Az ifjuság csak önnönmagát ismeri. De ismerte-e Iza a leányát? Nem váratlanul érte-e Baby kis életének legfontosabb eseménye, míg Aga már régóta sejtette?

Lelkét gyöttrő kérdések közelítették meg. És olyan érzés fogta el, amely ellen öntudatlanul védekezett mindig, anélkül, hogy nevét is suttogni merté volna. De az élet ama ritka órái közül való volt ez, melyekben fátyolok hullanak le és nevek válnak hallhatókká. Hirtelen fölismerte, hogy ez a gyermek tulajdonképpen teljesen idegen tőle; idegen, mint egész távoli multja. Sohasem érezte, mint az irigylendő boldog-

ságu anyák, hogy élete egyetlen célja, hogy ezt a gyermekét megszülje.

Sőt ez éjszakai óra teljes őszinteségében azt kérdezte magától: hogyan lehetséges, hogy gyermeke van, mikor pedig épen most kezdi csak a saját életét.

Rejtélyes — ő, a rejtélyesnél is rosszabb ez!

De épen e gyermek által tartozik ő a multhoz, mert az fogta kezében élete lánczát. Azelőtt ifjan rózsás, gömbölyű, öntudatlanul önző ujjacskákkal fogta, most ifju erővel, boldogságot kérő akarattal. Fel kellett áldoznia magát! Hiszen sohasem tudhatjuk, melyik magános sziklára kovácsolják végre lánczunkat, melyet gyanutlanul vettünk magunkra és életünk tévedései akkor kezdik legkeservesebben megboszulni magukat, mikor már alig emlékezünk reá, hogy és miként is történt minden, mikor tévedéseinket elköveltük.

Ó, mi szegény emberek!

— A messze ifjukorban . . . — az elgondolt szavak önkéntelenül lágy csengéssé váltak ajkain és szomoruan hangoztak bele az éj csendjébe. Elviselhetetlen volt, amit életre szólítottak. Ó, mi szegény, szegény emberek. Ezek a szavak is egyre ismétlődtek, mintha altató dalok volnának, melyekkel a fájdalmat álomba lehet ringatni.

De ezt a fájdalmat nem lehet elringatni! — A maga sorsa csak egyike volt annyi milliónak. Milliányi lény tévelyeg öntudatlanul az élet ifjukorában az uton és egyre tovább kell haladnia, mert az élet országutján nincs visszamenés, mert nincsenek csodák, amelyek cselekedeteink következményeitől megszabadítsanak bennünket. Ó, mi szegény, szegény emberek!

És Iza keservesen sirt.

De még egyszer remény támadt lelkében, még egyszer megkérdezte magától.

— Nem lehetséges-e mégis? Mit érdekl az, amit mások gondolnak, amit Baby vagy Aga modánának? Mit bánja elmúlt életét, ha már annyira elfeledett, hogy ő szinte új embernek érzi magát? Hát nem csak egyedül őket kettőjüket illeti a dolog?

És Erich, — ezt tudta Iza — másként látta őt, mint a többi emberek, azt látta benne, akit szeretett — és az örökre ifju marad. És kétszeresen akarta szeretni őt mindazért, amit szenvedett, mindazért, amit nélkülözött.

Oly sok gyöngéd részvét szólt leveléből!

Nem volt-e ez elegendő Izának? Nem lehet-e erre fölépíteni az új életet, melyre egész lénye sovárgott?

Igen, ezerszer igen! — ha mindketten egyedül lennének, ha a multnak lánczai nem volnának, melyek átfogják őket és amelyeket mások nem látnának. Mert ha ma is csak ifjuságát és szépségét látná, mégis öreg volt a külső életkörülmények által, nem éveinek számával, hanem azok tartalmával. Ha ezt Erich valamikor átlátná? Erich, aki maga is egy teljes, egész életet ajándékozott el?

Ezt a gondolatot nem bírta el — de ezt a gondolatot mégis végig kellett gondolnia. Mert holnap, talán már holnap másként láthat a férfi, ha olyan szavakat hall, amilyeneket Aga éppen az imént használt gyanutlanul és magától értetődően: »meglehető nagymama!« — ő csak Erich soha meg ne hallja, mikor Iza ott állva érezné, hogy Erich őmiatta nevetéges szinben tűnik fel . . .

Ez volt a tulajdonképpen akadály, amely felett semminő hid nem vezetett. Minden más nő legyőzte volna ezt az akadályt a férfi iránt való szerelméből. De éppen ez a szerelem, mely már ma előrelátó

volt, parancsolta meg Izának, hogy megóvja Erichet attól, hogy gúnyolják a nőt, akit ő szeretett.

Meg kellett tehát mondania a férfinak:

— Vén vagyok, vén vagyok, s ha *te* nem is látod, *én* tudom. Tudni ezt és válni tőled: ezt elbirom, de nem bírnám el, ha szemedben kellene valaha is olvasnom! Emellett nemcsak a boldogság halna meg, hanem eltemetné ez magát a szerelmet is.

Igen az ő kedvéért, az ő széréme kedvéért, melyet teljes szépségében óhajt megőrizni, így kell hozzá szólnia:

— Menj, menj, mert noha szerelmünk az egyetlen, igaz és nagy szerelem, amit csak azok az emberek érezhetnek, akik az élet fájdalmait és magányait ismerik, mégis föl kell áldoznunk az ifjabbak szerető gyermekjátékának, mert tulságosan későn érkezett. A szerelem ideje tovalebent fölöttem — anélkül, hogy észrevettem volna — de bármi üresen telt el ez az idő, mégis csak vége már.

Mindezt meg kell mondania néki holnap. Megmondania, nem, ezt nem tudná megtenni. Rátékinthen közben? Nem, ezt nem tudná megtenni, nem bírni ki, hogy Erich tekintete, mely hetek óta oly gyöngéd csodálattal kísérte, rajta nyugodjon és emellett a valóság szavaival összezuzza azt az álomvárost, amelybe valamikor együtt akartak bevonulni. Nem, most a csendes éjszakában megír neki mindent és kéri, távozzék, anélkül hogy újra látná. Hamar kell ennek megtörténnie, hogy a levél még kora reggel otthon érje. Most már nincs ideje a meggondolásra, hanem cselekednie kell; a gondolkodásra utóbb is ráér, nagyon ráér — hiszen nem is olyan öreg még. Nem, nem öreg még — és mégis tulságosan öreg.

De amint az íróasztalhoz lépett és tollat, meg papírt vett elő, hirtelen nagy kétségbeesés vett erőt rajta. Karjai, mintegy megbénulva, hanyatlottak alá. Hogyan viselje el, ha Erichet elutasítja magától, ismét az élete ürességét? Most, mikor egy pillanatig már másként képzelte lehetségesnek. Most ismerte csak fel, az utóbbi hetek alatt mennyire az Erich iránt való szerelmében élt; sőt mi több, hogy ez a szerelem egy álomszerű vágy teljesülése volt, mely valamennyi szürke esztendő folyamán ott élt lelkében. Hiszen, világosan sohasem gondolta el, de most mégis egyszerre tudta, hogy csak az az egy remény tartotta még fenn, hogy valamikor felderül számára is egy másik nap hajnala.

S mindezt fel kell áldoznia két vidám gyermek kedvéért, akik valószínűleg még Agánál is kevésbé tudják megmondani, hogyan jutottak ahhoz, amit szerelmüknek neveztek, de akik birtokában voltak annak, ami minden széphez jogot ad, birtokában az ifjúságnak.

Es Iza kezébe vette a tollat.

Hogyan szólítsa meg?

S végre így kezdte: Kedves barátom — mert hiszen ez — kedves barátja maradhatott Erich továbbra is.

Aztán megint letette a tollat.

Ó, milyen másként képzelte ő még előbb ennek a levélnek megírását!

S amint így elgondolkodott, máris megalakultak tolla alatt a szavak:

— Egészen más levélnek készült ez, meg akartam mondani önnek, — de hiszen teljesen mindegy, mit akartam mondani, mert csak az marad számomra, amit meg *kell* mondanom.

Aztán leirt mindent, mindent. S úgy érezte, mintha áthaladna *vele* egész életén, melynek árnyékai

most fogva tartották; mintha áthaladna vele azon is, ami soha meg nem lehet, ami ígéret földje gyanánt terült előtte el, amihez az a hid vezetett, melyre ő soha többé nem léphet. S elmondta, mért nem történhetik ez meg. Egész éjjel irt neki — ez az éjszaka legyen egészen az övé — és írás közben mintha fáradt lemondás sulyosodott volna reá, írás közben is érezte, hogy ez éj alatt hogyan vénült meg valóban.

Néha-néha megállt ugyan, mintha nem bírná tovább, mert tulságosan fájt neki, mert tulságosan vágyakozott utána, mintha ő hirtelen ott állana előtte és karjába zárná, hogy vállára borulva kisirhassa magát. De ha van is sok veszteség és sok fájdalom, amelyért másnak karjában sirhatunk: át nem élt életért mindenki magában zokog! És Iza ismét felvette a tollat megszokott bátorságával. Hiszen boldogság volt már az maga is, hogy végre mindent megmondhat neki. S ő mindent meg fog érteni, mindent meg fog érezni, megérti, megérzi, hogy ebben a levélben haldokló ifjúságát ajándékozza néki. A néma hárfá egyetlen dalát, a félenken őrzött kagyló egyetlen gyöngyét, az elfeledett szigetek sóvárgón illatozó rózsáit, mindent, amit az elkövetkezendő élet folyamán ajándékozni akart néki — ezt viszi néki egyetlen ajándékban ez az egy levél.

Igy lett fájdalmasan valóvá, amit előbb boldogan elgondolt: szegény élete egyetlen célja ennek a levélnek a megírása.

Miután elvégezte, hosszan, gondolkodva nézett a teleirt papírlapokra. Ugy érezte magát, mintha az éjszakán meghalt volna, s mintha ezekben a papírlapokban volna eltemetve. S közben eszébe jutott, hogy sok embernek kellett meghalnia, miközben ezt a levelet megírta, mert hiszen minden éjszaka sokan halnak meg. Azoknak nem kell már több napköltét látniuk.

Fölkelt, az ablakhoz lépett és félrevonta a függönyt.

Halkan suhant már az égre a szürke hajnal, mint az olyan ember, aki szégyenkezik a kevés ajándék miatt, amit hozhat. Igaz, neki nem hozott ez a nap semmit, de millió más embernek végtelenül sokat hozott! Emberek milliói ébrednek minden reggel reményeknek örvendő, tettekre vágyva, hogy a nap minden lehetőségét megragadják, és emberek milliói fordulnak be minden reggel a falnak, mert tudják, hogy nincs nap, mely valamit hozhatna még nekik.

Lassanként világosabb lett. Iza letekintett a fehér utcára és a fakó reggeli fényben észrevette, hogy a hó az éjszaka folyamán még magasabb lett. Csak egy keskeny ösvényt tarthattak szabadon a hóhányók a fehér falak között. Azon most sok-sok embernek kell egymás mellett tolongania, olyanoknak, akiknek most végződik, s olyanok, akiknek most kezdődik minden.

Nagy, fájdalmas lemondás szakadt Izára, és a maga fájdalma enyhébb lett, mert fölismerte, hogy csak azt élte át, amit minden élők át kell élnie. Egyes emberek és nemzetek egyaránt kicsinységek a végtelenség szempontjából tekintve; némelyek mennek, mások jönnek, s aztán megint ezek fognak menni — és mindennek kevés a jelentősége.

Iza még egyszer az íróasztal mellé ült és a vilamos lámpa meg a sápadt téli nap világában, mielőtt a levelet borítékba tette volna, még ezt a néhány szót fűzte hozzá:

— Mig ezt irtam önnek, reggel lett, új nap kezdődik — a mások napja.

(Vége.)

Költészet és pénz.

— Adatok korunk történetéhez. —

Vegyünk egy egyszerű esetet. Valamelyik nem egészen neves alanyi költőnk, mondjuk: Bör Leó, ír egy kis versikét valamelyik karácsonyi mellékletre. Bör Leó jókedvében találja a kiadó-szerkesztőt, tehát kap tőle öt forintot a líráért. Vagy öt forintnyi bért, — mint a költő mondja. Ez, ugy-e, egyszerűen hangzik? Pedig dehogyan egyszerű.

I.

A komplikáció ott kezdődik, mikor Leó leül verset írni. Leó nem tud otthon dolgozni, amaz egyszerű okból, mert otthon nincs befűtve. Tehát elmegy kávéházba. Miután Vajda János volt az utolsó magyar költő, aki gyalog járt, Leó beül egy konfisba és azon robog a kávéházba. Ez a művelet hatvan krajczárba kerül, mely összeget Leó szívesen áldozza a szent célra, tekintve, hogy ez befektetés egy olyan üzletbe, mely öt forintot fog jövedelmezni. A kávéházban leül és elkezd rágni a tollat. Aztán teát hozat dupla rummal, majd a toll helyett szivarokat kezd rágni. A vers két első strófája estig elkészül, s ez kocsival, teával, dupla rummal belekerül Leónak egy forint ötven krajczárjába. Most vacsorázi kell menni. Mikor az ember verset ír, nem ehetik közönséges vacsorát. *On se monte*, — mondja a francia. És Leó is szükségét érzi annak, hogy kissé felszórólja petyhüdesnek indult lelki életét. A különbözetet, mely az ő rendes vacsorája és e közt a (ha szabad magamat így kifejeznem) gyermekági vacsora közt van, mindössze egy forint és husz krajczárba teszem, s ezzel azt hiszem, még mélyen alatta is maradtam az igazi összegnek. Összesen két forint hetven. Étkezés után újra kávéház következik, körülbelül egy korona átalány-kiadással, mely összeggel együtt a vers két strófája Leónak eddig három forint husz krajczárjában van. E pillanatban féltiz, és Leó úgy érzi, hogy tele gyomorral nem tud dolgozni, tehát sétálni kell menni. Ez nem rosszhiszemű csoportosítása a céloml felé vezető véletleneknek, hanem szín-igazság; aki nem hiszi, kérdezze meg az első alanyi költőt, akivel az utcán találkozik. Séta fáradsággal járván, Leó elbágyad, mert nem hordár, hogy egészséges legyen, hanem költő, hogy bágyadozzék a mozgástól és a friss levegőtől. Kocsi. Másik kávéház. Egy üveg protekciós áru vörösbor. Összesen hat forint husz. Ujabb strófa. És mikor az óra a tizenkettőt üti, akkor kezdődik a tulajdonképpeni rágódás, az eddig kész strófák eldobása, ujjakkal való helyettesítése, majd a földről való felszedése, s végül is régi jogaikba való visszahelyezése. Ez félháromkor második, ugynevezett ujság-író-vacsorával jár, melynek végeztével pompásan megy a munka, a sorok perdülnek s a vers háromnegyed ötkor nyolcz forint tiz krajczár befektetéssel készen van. Versírásban átvirrasztott éjszaka után gőzfürdő egyszerűen kötelező. Onnan kocsi haza, hogy meg ne

hüljön, délelőtt hordár, aki elvigye a kéziratot s pontosan kivan a kilencz forint hatvan krajczár. Szíveskedjék most már a szíves olvasó ehhez hozzáadni azt a hordárt, aki délután elmegy a jókedvű szerkesztőhöz s tőle elhossa az öt forint tiszteletdíjat és megvan a tiz forint kiadás.

Egyelőre itt csak annak a rideg konstatálására szoritkozom, hogy Leónak a vers, melyért öt forintot kapott, pont tiz forintjába került. Leó tehát ráfizetett a költeményre öt pengőt. Bármely ifju költő bizonyíthatja, hogy nem tuloztam, és aránylag igen olcsó hozzávalót számítottam. Ez már majdnem önköltség. De gyerünk tovább.

II.

Nézzük a kiadót.

A kiadó kap a lapja karácsonyi számáért a nyájas olvasótól négy krajczárt. Ebből a négy krajczárból egy krajczár elmarad a trafikban, s az összeg, mire a kiadóhivatalba érkezik, mindössze három krajczárra rug, ami már nem is rugás. Ugyanekkor megjelenik a kiadóhivatal főnöke, és kiszámítja — ismét a szakemberekre hivatkozom, — hogy a karácsonyi szám magának a kiadónak 8, mondd, sőt kiáltsd: nyolcz krajczárjába került, írói honoráriumok nélkül. Most már mi következik ebből? A tisztelt olvasó vonuljon velem félre egy kicsit számolni. Nem lesz unalmas. Ha a kiadó ráfizet minden példányra, mely nyolczvan oldalon jelenik meg (pedig az idén nagyobbak is voltak), öt krajczárt, akkor 16 oldalra ráfizet egy krajczárt. Ez matematika. Ha 16 oldalra egy krajczárt fizet rá, akkor egy oldalra egy tizenhatod krajczár deficit jut. Bör Leó verse egy hasábot foglal el, ami egy harmad oldal, s ez a harmad oldal egy negyvennyolczad krajczár deficitet képvisel. Bör Leóra tehát minden példánynál ráfizet a kiadó egy negyvennyolczad krajczárt. Gyerünk tovább. Negyvennyolczad krajczár, az egy krajczár. A vers tehát negyvennyolcz példánynál már egy krajczárjába kerül a kiadónak. És most már csak úgy ömlik a sok krajczár. 4800 példánynál Bör Leó már egy forintba kerül. A lap megjelenik 24.000 példányban, és 24.000-ben a 4800 ötször találtatván, a kiadó a teljes kiadásnál pont öt forintot költött a versre. És abban a pillanatban, mikor ezt konstatálja, megjelenik az imént említett hordár, és elkéri Leó nevében az írói tiszteletdíjat, ami ujjabb öt forint. Abban a pillanatban tehát, mikor a hordár a pénzzel távozik, a kiadónak az a vers, mely neki öt forintot ér, már tiz forintjába került. Egyszerűen és ridegen konstatálom tehát, hogy a kiadó is ráfizetett a versre öt pengőt.

III.

Összefoglalás.

Egybevetvén e két adathalmazt, melyet fáradtságot nem ismerve gyűjtöttem össze okulásul, kitünik, hogy édes jó viszonyaink között úgy a költő, mint a

kiadó öt forintot veszett egy lírai versen. És felvetődik a kérdés:

1. Érdemes nálunk verset írni?
2. Érdemes nálunk verset kiadni?
3. Honnan veszi az öt pengőt a költő, aki versek írásából él?
4. Honnan veszi az öt pengőt a kiadó, aki versek kiadásából él?
5. Avagy talán mégis csak annak a kávésnak, hordárnak, gőzfürdősnek, borkereskedőnek, bérkocsiparosnak, vendéglősnek, továbbá a nyomdásznak, papírgyárosnak, trafikosnak, festék-kereskedőnek, betüöntőnek, gépgyárosnak, szedőnek és a magyar királyi postának van igaza, mikor megosztózik a költő és a kiadó öt-öt forintján, és se verset nem ír, se verset ki nem ad, hanem jó pénzért elvégzi mindazt, ami e két művelet közé esik?
6. Avagy egyszerűen csak keserű állat vagyok én, hogy ezen megütődöm, elcsodálkozom, megilletődöm és felháborodom?

Vessző.

INNEN-ONNAN.

✠ Az egyház. Nincs már számbavehető férfia honunknak, kit a válság megoldására elő nem ránczigáltak volna. Tábor-szernagy, finánczsenik, Zeysig tanár, Bebel Ágoston, konstantinápolyi követ, simmenthali bikatenyésztő, akadémiai alelnök Sherlock Holmes, miniszteri tárcza-aspiránsok, mind megpróbálkoztak már a válság összebogozott csomójának szétfejtésével. Csöppet sem csodálkozunk hát Szatmár vármegye jóléti bizottságának azon javaslatán, hogy az összes vármegyék küldöttei a hercegprimás vezetésével vonuljanak a király elé a válság alkotmányos megoldásának megkísérlése végett. Nagyon érthetőnek fogjuk azt is találni, hogy Magyarország köztisztviseltek örvendő hercegei nem vállalkozhatnak ily kevés eredménnyel kecsegtető misszióra. Így Szatmármegye terve se nem jobb, se nem rosszabb a többinél. De éppen ez a terv vet világosságot arra, hogy Magyarországon, ahol rohamosan esik a tekintélyek valutája, egyetlen autoritás maradt érintetlenül: az egyház. Biztos kézzel, a kulisszák mögött, látatlanul, markol csak belé az egyház a politika szövevényébe. Ki van már kezdve a királyi tekintély, az arisztokrácia tehetetlenek bizonyul, a kormányra mindenki fűtül, a főispánok megvetett szegénylegények. A tekintély-elv hirdetői kétségbeesnek e romboláson, abban a meggyőződésben, hogy csak a tekintély dróthálója tartja össze a társadalom strukturáját. Érdemes tehát immár följegyezni, hogy egy tekintély maradt még épen, amely győztes most is, amikor minden fél vesztes. Büszke gályák sülyednek el, nagy hajók inognak, de biztossággal, csöndesen hasítja a vizeket az egyház hajója...

* * *

△ A forradalom. Nem is olyan régen, két esztendeje nincs még, szépen megegyeztünk tudósok és tudatlanok abban, hogy forradalom nincs, nem lesz és nem lehet többé. Napnál világosabban átláttuk, hogy egy ekkora állandó hadsereg mellett holmi 1789-ek ki vannak zárva. És ki van zárva, hogy erőszakos evolúciók a szolidáris dinasztiaik s a matematikailag megállapított európai egyezmény korában lehetségesek volnának. Kéz kezét mos, — ha valahol a nép

forradalmat csinál, az egész többi Európa fegyveres ereje rendelkezésére áll a megszorult államhatalomnak. Azóta Szerbiában megölték egy dinasztia, Norvégiában elcsaptak egy királyt s Oroszországban állandó a forradalom. S Európa a füle bojtját sem billenti, sem az egyezmény, sem a szolidaritás meg nem mozdult. Mindenki tiszteli az ilyen állam belügyeit s még az a megdönthetetlen igazság is megdőlt, hogy a kulturálatlanok összességén közös idegzet fut végig s nincs a világnak az a pontja, melynek rázkódásait mindenütt másutt meg nem éreznék. Pedig hát dehogyan nincs! Mi nagyon nyugodtan és teljes biztonságban és közömbösségben élünk, noha a szomszéd államban forradalom dúl. Mi is, Németország is, Anglia is, Montenegro is. A francia forradalom sokkal nagyobb rázkódást okozott az idegekkel még nem annyira befuttatott Európában, mint a mostani orosz, holott sem emberileg, sem politikailag nem volt olyan grandiózus. Sajna, a theoria sem mondott igazat, mikor a forradalmat ma már lehetetlennek mondta és hála istennek, nem volt igaza, mikor tagadta az elszigetelt jelenségek lehetőségét.

* * *

○ Az uralkodás művészetéről egy osztrák tudós, Strenitz tanár ur könyvet írt és bizonyos, hogy e könyvet olyan sokan fogják olvasni, mint amilyen kevesen vannak abban a kivételes helyzetben, hogy hasznát vehessék a bölcsességének. Az olyan tudásnak, amelynek semmi hasznát se vehetik, bámulatoson nagy vonzó varázsa van az emberekre, aminek az okát, ha paedagógus lennénk, okvetetlenül abban keresném, hogy a hasznos tudományok iránt való érdeklődést már idejekorán kiöli belőlük az iskola. De mi lehet kedvesebb olvasmány közönséges halandóknak, mint egy könyv, amelyet fejedelmek számára írtak. Az érdeklődésnek is megvan a maga hajlandósága a fényezésre, amit magyarul flanczolásnak hívnak és elképzelhető-e nagyobb flanczolás, mint ha Kovács István vagy Grün K. Emánuel uralkodni tanul?... Ezért bizonyos, hogy Strenitz tanár ur nem végzett haszontalan munkát — haszon alatt a legrealisabb hasznot, a maga hasznát értvén — és ez a lát-szólag igen szűk kör számára készült kézikönyv sok kiadást és sok bevételt fog elérni, ha éppen azok nem fogják is megvásárolni, akiknek módjukban lenne cselekedetre váltani a benne lappangó bölcsességet. Mert ezek nem fogják megvásárolni, ami nagyon természetes. A művésznak meg kell becsülnie a művészetét legalább is annak az átértéséig, hogy azt könyvből megtanulni nem lehet. És hogy az uralkodás csakugyan művészet, erre van egy igen erős argumentum. Az, hogy születni kell rá. Még pedig — trónörökösnek kell születni. Aki ezt elmulasztotta, azon a Strenitz tanár ur könyve nem igen segíthet.

* * *

○ Gapon. Két képet mondok el ennek az érdekes és különös papnak az életéből. Két képet, amit már ösmer mindenki, de amiknek moráljuk van.

ELSŐ KÉP.

Pétervár forrong. Egész Oroszország lázban ég. A nép alkotmányt követel és szabadságokat. A munkások letették a szerszámot. A téli palota elé készülnek vonulni, hogy a császár elé járuljanak. Trepov kirendelte kozákjait. A téli palotát tüzérek és gyalogosok őrzik. Az ágyuk meg vannak töltve, a puskákon szuronyok villognak, a kozákok kezében ólmos kancsuka. És most közeledik a nép. Ezerek és ezerek beláthatatlan sorban, énekelve. Elöl egy pap halad. Az egyik kezében fészület, a másikban revolver. Az egyik kezével kér az isten nevében, a másik kezével követel a nép nevében. Az arcza lázban ég, amikor meggyenesen és rendü-

letlenül ágyuk elé, szuronyok elé, kancsukák felé... És eldördül egy sortüz és Gapont elragadja a menekülő sokaság...

MÁSODIK KÉP.

A Rivierán. Lágy tavaszi idő, illat minden felé. Az urak frakkban, a hölgyek mélyen kivágott ruhában körülülnek a roulettet. Aranyok vegyülnek és bankók. A croupier biztatja a közönséget:

-- Messieurs, faites vos jeux!...

És pereg a roulette és forog a szerencse. És ott ül a játékosok között Gapon, a lelkész és rakosgatja az ezer frankokat rougere vagy noirra, számokra vagy douzainekre. Nagyban játszik és hazárdul. És akár nyer, akárt vesz, nem rezzen meg a pillája...

A MORÁL.

A szives olvasó talán erkölcsös kifakadásokat vár tőlem. A pap ellen, aki hazárdjátékos; a forradalmár ellen, aki aranyakra vadászik. Pedig — rendben van a dolog. Gapon György ember. Semmi más, csak ember. A forradalomban harcol, Monte-Carlóban roulettezik. Ez a világ rendje...

* * *

△ **Mesalliance.** A közönség már megszokta a mesallianceokat és a főhercegek most már nagyobb csöndben házasodhatnak. Zuber Anna kisasszony is felesége lesz Károly Ferdinánd főhercegnek, noha nem lesz belőle Károly Ferdinándné. A szép polgárleány leveszi ura fejéről a koronát, vállairól a hermelint. Oldaláról a kardot is. Jól teszi, mert megérdemli. Fejedelmi szépséget ad cserébe, finomságot és előkelőséget, mely otthonos érezné magát a Burg termeiben is, ha beeresztenék oda s otthonos lesz a szűkebb bárói háztartásban is, mert hiszen otthonos volt a legszűkebb polgári háznál. Ezek a főhercegek mégis csak nagy urak, hogy élvezhetnek akárkit, akibe beleszeretnek. Lemondanak rangjukról és megvan. Akárhány embert tudok, akinek nem is kellene lemondani rangjáról, hogy közönséges ember legyen belőle, mégis csak kosarat kapott volna a gyönyörű lánytól. S mehetett volna akárkihez, ha az volt az ambíciója, hogy ne legyen hercegnővé. A rang azonban megtette kötelességét a szercelem szolgálatában. A gyönyörű leány élvezheti az áldozatot, melyet érte hoznak s a boldog ember annál boldogabb lehet, mennél nagyobb árt fizetett a boldogságért. Nekem a fejedelmi mesallianceok imponálnak, azt tartom, hogy annyi előjog fejében illik is, hogy a főhercegnek ne legyen ugyanaz a joga, mint az előjognélküli nulláknak. És nem tartom a polgárleányra különös kitüntetésnek, ha a főherceg is észreveszi, amit a vak is lát: a ragyogó szépséget és a vérbeli frissiséget, amely ér annyit, mint a vérbeli előkelőség. De azért örülök, hogy dinasztiaink szorgalmasan kultiválja a mesallianceokat, mert kitűnő tartalékalapokat gyűjt magának. Majd ha meg nem élhetnek többé a tiszta házasságu rangbeliek, akkor a Habsburgok a kitagadottakon fognak mulatni: még mindig vagyunk, sokan vagyunk és életképesek vagyunk!

* * *

○ **A lopott képek.** Hallották a szenzációt? Elloptak két képet. Vagy Bécsben, vagy Pesten, a sokszorosítónál, a tulajdonosnál, a vasuton, a csomagból, vagy akárhol, de ellopták rejtelmes módon és kiderítetlen körülmények között. És most mozog a bécsi rendőrség és mozog a pesti rendőrség, és kutat a vasut és keresgélnek a detektívek, kutatnak a csendőrök, s talán még a határrendőrség is lázasan munkálódik.

Őnök azt hiszik most, hogy egy Rafael vészett el, vagy egy Van Dyck, avagy legalább Piombo vagy Munkácsy? Őnök most Tiziánra gondolnak, avagy legalább Lenbachra?

Nem. Egy Spányikot loptak el és egy Knoppot.

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy parasztember. Az egyik szüreuja tele volt krajczárral, a másik szüreuja tele volt arannyal. Valahogy kiszakadt a szegénynek mindkét szüreuja, s ahogy megy-mendegél, minden lépésnél — kipp, kopp — kipottyant egy krajczár meg egy arany. Csak nagysokára veszi észre a bajt, amikor már kipotyogott mind a krajczár és mind az arany. Hamar visszafordul s keresi az országuton az elveszett pénzeket. Keres a kavics közt, keres az árokban, keres a bokrokban, s megy, megy, egyre ballag visszafelé. És végre kitér belőle:

— Soha ilyet. Minden lépésre megtalálok egy-egy krajczárt, de aranyat nem találok egyet se.

A rendőrség kutat és keres. Fogadjunk, hogy megtalálják az ellopott képeket.

* * *

△ **Sári és Laczi.** Hogy Sári és Laczi valaha veszekedni fognak, soha se hittem volna. Valósággal testvérek, egy ugyanazon anyagi nőnek neveltjei, közös a pályafutásuk, közös a diadaluk és közös a szerencsájük. De azért mégis nekik van igazuk, mert az egyik primadonna, a másik színházigazgató, ennél fogva veszekedniök kell, ha édestestvérek volnának is. És mind a kettőnek van oka rá bőven. Sárinak van oka, mert ő szereti, ha ifju tehetségeket portálnak és a Laczi olyan brutális volt, hogy Sári beleegyezésével portálta Szentgyörgyi Lenkét. Vannak kívánságok, miknek a teljesítése vérig sértők. Viszont Laczit szintén bánthatja, hogy Sári 177.000 koronát keresett a Király-színházban s most ugyanannyit akar keresni a Népszínházban is. Pedig tiszta nyereségnek látszik, ha Sári a konkurens pénzével fizetteti magát, nem az övével. Ennyi okkal és casus bellival szinte csodálatos, hogy a veszekedés mégis a testvéri szeretet hangján folyik, de még csodálatosabb lenne, ha Sári és Laczi mégis kibékülnének, noha nem mázsás gorombaságokkal traktálták egymást.

* * *

△ **Gróf a szuronyok előtt.** Károlyi István a nagykárolyi megyeházán az urak élén a szuronyok elé állt s égészen úgy tett, mint II. Endre király: szeretném látni, aki engem, Károlyi Istvánt bántani merne. Ám a hadnagy *szuronyt szegez*-t kommandérozott, amit a lázadó magyarok fölkent királyuk ellen nem tettek s most Károlyi István már tudta, hogy ki merné őt bántani. Ennél fogva hamarosan visszalépett: csak ezt akartam. S a megyebizottsági tagok megéjlenétek az éppoly bátor, mint elmés grótot, Ennekutána pedig nemcsak II. Endre jut eszembe, hanem az erzsébetköruti fenegyerek, a falábu Gáborka, aki még most is nagy bátran fölgrrik minden robogó villamosra, de mihelyt a kalauz föltűnik, iziben lemarad a robogó kocsiról. A falábu Gáborka is bátor, mert szembezáll a veszedelemmel és elmés, mert elugrik a veszedelem elől, mikor az közeledik. De azért mégsem gróf és az utca népe nem éljenzi meg, mert az viszont nem áll megyebizottsági tagokból.

Legjobb a világon a Natália-arczenőcs és Natália-arcviz, hatásuk bámulatos. Készítője Joanovics T. Simon gyógyszerész Torontál-Vásárhely. Kapható: Török József gyógyszerésztárában Király-u. 12. és Ándrássy-ut 26. Budapesten.

Farsang a Rivierán. A Központi Menetjegyiroda február 6-án induló szűkebbkörű társasutazása alkalmával megismerteti a kirándulókkal azt a nagyvilági életet, mely San-Remóban, Nizzában, Monte-Carlóban és az egész Rivierán ez időben otthonos. A kirándulók ez alkalommal felkeresik Velenczét, Milanót és Génauát is, sőt csekély ártöbblettel a visszautazás alkalmával Marseille, Lyon, Páris és Németország nagyobb városai is utba-ejthetők. A Központi Menetjegyiroda (IV. Vigadó-tér 1.) készséggel küldi meg az érdeklődőknek idevonatkozó prospektusát.

Színházi krónika.

Manon Lescaut.

— decz. 27.

Elmult pénteken az operaházban voltam és meg kell vallanom, a mulandó élet egy nagyon szép és értékes estéjét töltöttem el az Ybl pompás templomában. Manont adták, egy kellemes, nivós előadás keretében, amely őszintén szólva meglepett. Másnap reggel fölbontva az ujságot, némi csalódással olvastam a hírlapokban, hogy Manon az esti, magam is látta előadásson megbukott. Ez a referens ur véleménye, amelylyel nem óhajtok szembeszállani, azonban veszem magamnak azt a bátorságot és fáradságot, hogy vele szemben a magam nézeteit kifejtsem, mert az életnek nincs olyan sok kellemes órája, hogy az ember vízbe dobálja őket, mint a fölösleges macska-kölyköket, helyesebben: némi háladatossággal tartozunk azoknak, akik taposó malmunkat egy perczre megállítják.

Manon, a zenétől egyelőre eltekintve, modern életünk szimboluma: a csöndes forgás a nő és a könnyelműség hinára fölött. Nem fékevesztett szenvedélyről van szó, nem küzdelemről a démon ellen, hanem elegáns, nyugodt lepketánczról, amelynek tűzhalála is sima, tetszetős, a neurasthenia enyhe színeivel és uri allurejeivel megrajzolva. Koturnus nélkül, botrányt kerülve folyik le előttünk egy tragi-komédia, egy sötéten végződő bohózat, amelynek a vére azonban illatos, sőt talán rózsaszínű is. Hasonló kis bonyodalmakon minden modern ember átmegegy, némelyik tizezer is, és, ha bele kell halni, hát az ember olyan nyugodtan cselekszi meg, mintha a keztyűjét és nem a lelkét vetné le: *C'est la vie* — mondják a rendőri riporterek. A szerelmi csapásokkal a világot teleordítani ép olyan izléstelen, mint a szerelmi sikerekkel. Ezek az érzések az idők folyamán enerváltabbak, de finomabbak, uriabbak és simábbak lettek, s a zajos eseteket revolverrel és külön kiadással már csak a borbélylegények képviselik. A nő mellé ezenkívül a modern korban több vetélytárs is csatlakozott: a bűn, a könnyelműség, vagy ahogy tetszetősebben mondjuk: a szenvedély, számos kellemes variánsával. Ma már a férfi-lélek az asszonyon kívül sok más szeretőt talál: az egyik a vadászfegyvert, a másik a kártyát, a harmadik a fényűzést, sőt némelyik valamennyit. A nő ma már nem az, ami a Cleopatra korában volt, nem szilaj láng, nősténypárducz, hanem részben testi, részben lelki élvezeti cikk, egy gyönyörű nipp, egy színes fogalom, amely azonban világít és nem perzsel. A modern ember a szerelmet is megszelidítette és a maga képére alakította át, gyorsan pergővé, udvariassá és kimerültté.

Nagyon is érthető, ha ez a téma érdekli a mai írókat, és a Prevost novellája a Kaméliás hölgyet érintve épugy kalauzolja a költőket, mint annak idején az Iliász a klasszikusokat. Ahogy Homeroszt Virgil, Virgilt Ariosto, Camoens, Tasso és így tovább követik

egyazon nyomon, úgy a modern írók valamennyie megírta a maga Manonját, némelyik talán akarata és tudata ellenére. A Manon ma az élet, a világ, a könnyelműség, az erény és a bűn. A Manon fölfogásával nézzük az embereket: nem nagyon hiszünk nekik, nem nagyon szeretjük, nem nagyon gyűlöljük őket, sőt nem is nagyon csaljuk meg őket. Amennyire lehet, a földszínen mozgunk, nem igen bocsátkozunk belé a súlyosabb problémákba és könnyedén iparkodunk elsiklani az élet mélységei fölött, hiszen egyszer ugyis beléjük zuhanunk: cselekedjük meg hát grációzusan. A Manon fölfogása: vigan evezni Scylla és Charybdis között, lenézve az ugynevezett nagy érzések kulissza-hasogató, alapjában önző szájaskodását és belenyugodni abba, hogy az élet szép és a halál csunya. És, ha már az utóbbival le kell számolni, legalább az élet legyen sima, tetszetős, a zene, illat és könnyüvérvés zománczával övezve, legyen egy kellemes, uri szórakozás, nem pedig súlyos probléma, amely véres árnyakat vet elénk. Az életnek ez a bájos lenézése és mégis okos kihasználása a Manon filozófiája, egyuttal modern életünk tükörcsodraja.

Meg vagyok róla győződve, hogy e sorokat kevés professzor fogja helyeselni, de ez éppen bizonyíték arra lenni további okoskodásom mellett s azért e tényt örömmel veszem tudomásul. Lássuk most a megzenésített Manont. Mint az írók világában, úgy a zenészek között is nem egyet lelkesített és érdekelt a Kaméliás hölgy története. De aki jól meg akarta írni, annak ugyanarra az álláspontra kellett helyezkedni, amelyet föntebb vázoltam: könnyedén, de okosan, finoman, hidegen karakterizálni az embereket, jókedvű, de uri fensőbbiséggel állani felettük, megérteni a könnyelműséget és élvezni a szint, a meleget, melyet a jelen nyújt. Nehézkes eszközökkel, a logika vasdorongjaival ebbe a világba behatolni nem lehet, ágyukkal a jókedvű pacsirtákra, a czifra lepkékre vadászni nem szabad, aki ezt a zenét meg akarta írni, annak az instrumentumait is könnyelműkké, szeszélyesekké, ám amellet színesekké, igazakká kellett tennie, józannakká, s mégis lángolni tudókká, viszont ha kell, akár banálisokká, mert az élet közhelyei, hiába, a legnagyobb igazságokból alakultak ki. Mindehhez nagy ügyesség, okosság és bátorság kell és teljes megértése, megemésztése az adott témának. Puccini, aki a Manont szintén földolgozta, e nehézségeket a talentum bravurjával győzte le és mi nyolczan, tizen, akik annak idején nap-nap után élveztuk ezt a bájos, okos, merész zenét, meg voltunk lepődve és el voltunk bájolva ennyi természetesség, vakmerőség és könnyelműség látára. Nem tudtunk betelni a muzsikával, azonban a dicsőség nem tartott sokáig. Megjelentek a zenei inkvizítorok, keresték az ellenpontot, kifogásolták a dallam fölépítését, követelték a zenei paragrafusokat, megrovincsolták a kulcsok készletét s aztán halálra ítélték ezt a gyönyörű munkát, amelynél Puccini jobbat írni soha nem fog. És az első Manon meghalt; modern lény létére nem is fog föltámadni soha.

Ugyanez a veszedelem fenyegeti a Massenet operáját. Ha nem is tartom olyan nagyra, mint a Pucciniét, a második Manon is lelkes, bátor, világitó, termékenyítő munka és ha szabad így beszélni, egy előadásából több írói hangulatot merítettem, mintha regények hegyeit emésztettem volna föl, vagy a fél-világot behajózom. Igen, ez az élet: hol könnyed, hol kedves, hol köznapi, hol szárnyaló, hol komisz, hol pedig fáradt és ideges. Ez a zene elkalauzol a modern világ minden mesgyéjére, bevilágít a legkülönbözőbb, de mindig érthető lelkekbe és megmagyaráz helyzeteket, szférákat, amelyek előzetesen ösmeretlenek voltak előttünk. Inkonzekvenziája az élet következetlensége, amely halomra lök érdemet, bünt, elmélkedése az ember eredendő vágyakozása magasabb célok után, esése mindnyájunk közös kis martiriuma, színei az életvágy fáklyájától vannak megvilágítva, hibái a modern világ cifra keretbe rakott, megédesített, bohó botlásai. A British Muzeumba állítólag valaki egy nagy, ezer év múlva fölbontandó ládát deponált, amelybe elcsomagolta mindazt, ami a modern embert háztartási cikkekben körülveszi: kezdve a tea-főzőtől a bajuszkötőig. Ebben a ládában helyt kell foglalni a Manon zongora-kivonatának is, mert a huszadik századbeli ember — zeneileg kifejezett — lelki életét, gondolkodását semmisen fejezi ki oly precízre, okosan és emberileg, mint ez az opera, amelyet minden mai halandónak épp úgy kellene ösmernie, mint a naciönálját.

A Manon ezek szerint világos, higgadt szövege és tulnyomóan könnyű zenéje daczára programmuzsika, még pedig a legsulyosabbak közül való és megérteni csak az fogja igazán, aki a puha márványcsarnokba lépve nem a metronóm szerepét veszi át, hanem a pszichológusét, a filozófusét, sőt részben a fiziológusét is. Aki sztrikt zenei álláspontra helyezkedik, a partitúrában számos hibát fődözhet fel, aki a lelket a karaktert, a kort, annak hangulatát, a mai embert keresi benne, az életének egy értékes estéjét fogja a színházban eltölteni. De csak az menjen be az operaházba, akinek az ilyesmi iránt megvan a kellő fogékonysága s aki tudja magát tenni a muzsikális oktatás begyöpösödött, tételes törvényein. Annak gyönyörűsége fog telni a Massenet epikuri filozófiájában, ember-ösmeretében, napsugaras judicziúmban, amely nem madártávlatból, nem a szatira fölényével, sem a kritika ridegségével, sem a történetirónak a tényeket szárazon földolgozó büszke erejével nézi a huszadik századot, hanem a tömeg középpontjába lép, együtt nevet a nevetőkkel, együtt sir a sirókkal, együtt vétkezik a vétkezőkkel s éppen azért a saját lelkét úgy tárhatja elénk, mint a kor karakterisztikonját. Lehet, hogy Massenet különben gyöngye zeneszerző, de ebben a munkájában örök időkre valót nyújtott s megérdemli, hogy a kritika legalább megérteni iparkodjék.

Ezt el kellett mondani a Manonról, mint írónak, mint embernek, s ezután ám csapódjék össze a kárpit, s temessünk el egy élőt — amint Keleten szokás.

Syrion.

Dr. Klausz. *L'Arrouge* még nincs annyira, elfelejtve a német színpadon, hogy a magyar színpadon föl kellene támasztani, Nem is igen értem, hogy a modern Vigszínháznak, miért támadtak ilyen vágyai nem a múlt, hanem csak az elavultság iránt. Dr. Klausz ma nem az az érdekes és elmes alak, akinek készült *L'Arrouge*, anno dazumal a tehniká nagy mestere, ma csak a tehniká mai mestereinek fejlettségét demonstrálja a maga fakó, anekdotaszerű invencziójával. Az előadás valameddig tartja az »ujdonság«-ot, de hát más darabot is tartana. Góth Sándor Klausz-ja olyan művészi, remek alkotása, amilyenről aligha lehetne fogalma *L'Arrougenak*. S olyan epizód szereplők nem akadtak akkoriban, amilyen Hegedűs és Vendrei.

IRODALOM.

Olvasás közben. *A Hét* hasábjairól szárnyaröppent egy könyv és meghódította — egyelőre még csak a könyveknek azt a nagy piacát, amely karácsony és ujesztendő közé esik. Ignotus könyve ez, az *Olvasás közben*, amely — ha szabadna banális szóval nyulni hozzá, — egészen speciális valaminek volna nevezhető. Vastag iveriben nem összefüggő dolgot tárgyal, hanem töredékekből van összerakva. Az élet kaleidoszkópja, mozaik, amely mégis egységes, összefüggő és minden darabjában szükséges, mert csak így adja oda az olvasónak Ignotus nagyon kialakult és nagyon egységes világlátását. — A könyv érdemének megbeszélésétől ma még nekünk, *A Hét*-nek, tartózkodnunk illik. Innen, a mi hasábjainkról röppent világgá az *Olvasás közben*, látjuk is már a teljes, osztatlan nagy sikerét, egy okkal több, hogy utolsónak szóljunk hozzá mi, akik keletkezni láttuk és ugyszólván laponkint adtuk át a nagyközönségnek. Ennek a nagy könyvnek igazi méltatását a jövő számunkra tartogatjuk.

Szentessy Gyula összes költeményei. A sziv egyszerű, de mélységes érzéseinek költője volt Szentessy Gyula; nem viharzottak lelkében hatalmas szenvedélyek s mindig megmaradt a maga kis körében, amelynek poézisét olyan bensőséggel szötte rimekbe. Ezek a szelid hangulatu költemények éppen poétikus egyszerűségükkel hatnak legjobban lelkünkre; kiérezzük mindenik sorukból az érzés igaz voltát.

Olyan setét az én szobácskám,
Alig fér be a napvilág,
Mégis van ablakomban mindig
Egy-két szál harmatos virág...

E sorok hangulata árad szét a mélyszivü poéta mindenik versén. Az élet boldogságát az érzelmek igazságában keresi mindig s meglátja a szépséget a legridegebb helyen is. Poétalelkében hangulattá változik minden megfigyelés; az utcáék megtaposott kövezetén mindig lel egy-egy szál eldobott virágot, mely a lótvó-futó embereknek szemükbe sem ötlük az élet küzdelmében. A fényes paloták között járkálva, meglátja a gyárkémény füstjét, mely haragos feketeségében utját állja a felhők közül kiragyogó napsugárnak. De a költő a füstgomolyon át is lehozza ihletével a földre ezeket a szelid napsugarakat s velük festi meg kedves képeit a szegény gyári leányokról, akik az étellel való tusakodás közben is poétikus kedvességet árasztanak szét maguk körül. Egyik szép vonása Szentessy költészetének az a szeretet, amelylyel a szegény emberek világának poézisét kutatja. Szerelmes versei, amelyek a varrógép zakatolása közben, a rezedaillesatos szobácskában születtek meg, egyszerűségükben igazán bájosak és üdék. Általában modernségre törekedett s ez a modern szín is hozzájárul, hogy újabb fiatal költőink között érdemes helyet foglalhatott el. Alig két hónappal ezelőtt halt meg, de ez a halál csak testének elmulása volt, lelke már két évvel előbb elborult az élet küzdelmében. Érzéseit, gondolatait itt hagyta számunkra ebben a

könyvében, amelyet özvegye adott ki, s amelyhez Koroda Pál irt hangulatos életrajzot. A költészet barátai mindig gyönyörködéssel fogják olvasgatni ezeket a szép és kedves költeményeket.

Tallózás.

— **Nagy lelkek dokumentuma.** A nyolczvanéves dr. Alfred Russel Wallace kiadta most az autobiográfiáját. A nagy természettudósnak ebben a munkájában felséges dokumentumára akadunk a lélekbeli nagyságnak. Wallace — mint tudjuk — Darwinnal egyidejűleg alkotta meg a faji kiválásról a maga teóriáját. A világ azonban általában egyedül Darwin nevéhez szokta fűzni azt a nagy felfedezést. Wallace mégsem féltékenykedett és irigykedett soha Darwinra, sőt maga is hozzájárult írásaiban Darwin dicsőségének terjesztéséhez. Ami esetleg Wallace-teoria is lehetett volna, szépen elhelyezkedik könyveiben Darwin-teória gyanánt. S Darwin, aki jól ismerte Wallace hasonló felfedezését, szinte nem igyekezett azon, hogy teljesen a maga számára foglalja le a dicsőséget s mindig készséggel hirdette tudományos riválisának érdemét. Wallace közli autobiográfiájában Darwinnak egyik levelét, amely a többi közt így szól: »Remélem, hogy elégtételt szerez önnek az a kijelentésem, hogy mi sohasem éreztünk féltékenységet egymással szemben, habár sok tekintetben riválisak vagyunk. Én legalább igazsággal mondhatom ezt magamról s teljesen meg vagyok győződve arról is, hogy ezt ön is teljes igazsággal mondhatja magáról«. Ebben igaza volt Darwinnak; Wallace sohasem féltette tőle a maga dicsőségét. E két igazi tudós, e két nagy lélek nem szállt le az üzletszerű vetélkedés alacsonyágába; mindegy volt számukra, hogy ki fedezte fel az igazságot, hiszen az ő céljuk csak az volt, hogy az igazság felfedeződjék és előrehaladjon a tudomány és vele együtt az emberiség.

— **Fiena Macleod.** Érdekes irodalmi titok derült most ki Angolországban. Az újabb angol regényirodalomban nagy népszerűségnek örvendenek Fiena Macleod regényei, de magáról az írónőről soha senki sem tudott meg semmit. Most kiderült, hogy valójában ki volt ezeknek a kedves, érzelmes regényeknek a szerzője s általános a meglepetés, amit ez a felfedezés keltett. Meghalt ugyanis a minap a híres irodalomtörténet-író és esztétikus, William Sharp s halálos ágyán felhatalmazta arra egyik barátját, Richard Whiteinget, hogy évtizedekig rejtgetett irodalmi titkáról lébbentse fel a fátyolt: Fiena Macdonald William Sharp álneve volt. A komoly tudósról valóban senki sem hitte volna, hogy ilyen titok fog valaha kiderülni róla. Ennél is érdekesebb azonban az esetnek az a humoros tanulsága, hogy mennyire tévedhetünk egy-egy író megítélésében. Sharpnak mindig azt vetették a szemére, hogy hiányzik tehetségéből az elbeszélés művészete és nincs benne érzelmesség. Ezért nem válhattak szinesekké a költőkről és írókról irt tanulmányai. Mr. William alkalmasint ravaszul mosolygott magában, amikor az ilyenféle kritikát olvasta, hiszen Fiena Macleod regényei nemcsak az elbeszélés művészetével vannak megírva, hanem érzelmességgel is telis-tele vannak csordultig.

A Berlitz-iskola. Az a régi mondás, hogy minden ember annyi embert ér, ahány nyelvet tud, sohasem bizonyult annyira valónak, mint éppen manapság, amikor a teljes internacionális érintkezés korát éljük s amikor az ember az emberrel mind szélesebb vonalon érintkezik. A sokféle tanítási rendszerből azonban, amelyet a nyelvek oktatására felhasználtak, úgy látszik, egyik sem vált be olyan meglepően, mint a Berlitz-rendszer, az ugynevezett *Berlitz-school*. Ez a zseniálisan decentralizált óriási nagy akadémia, amely-

nek Európa és Egipton minden nagy városában van egy vagy több tanszéke. Csak nyelveket tanítanak, de tanítják a világnak minden művelt és félművelt nyelvét, még pedig olyan eredeti metódus szerint, ami a sikereinek titka: a tanító az első pillanattól fogva csak azon a nyelven beszél tanítványával, amelyet azok majd csak azután fognak még megtanulni. Ez a hihetetlenül nehéznek látszó feladat valóságos Kolumbus-tojásának bizonyult, mert kétségtelen igazságként tudjuk ma már, hogy nyelvet a Berlitz-rendszerrel lehet legkönnyebben tanulni. A Berlitz-iskolák sikerének legjobb bizonyossága a most kiadott statisztikája egy évi működéséről. Ez alatt az idő alatt 1743 tanár összesen közel két millió órán át adott oktatást 104,992 tanítványnak tizenkilencz nyelvből. Ennek az óriási számhalmaznak a részleteiben van néhány érdekes adata. Így megtudjuk belőle, hogy a legtöbb tanítvány, 39,090, *franciául* tanul s természetesen ennek a nyelvnek van a legtöbb tanára is, 544. Az angolt 36,592 növendéknek 526 tanár adta elő, a németet már csaknem egészen tizenötezen tanulták 258 tanártól, az olaszt pedig majdnem tizezen 186 tanárral. Ezután a négy nagy világnyelv után nagy csappanás következik: a kisebb nyelvek csoportja, élén háromezres számmal a spanyol, aztán nyolczszázzal az orosz, majd a *magyar* jön 278 növendékkel. És itt egy érdekes bizonyítékát lehet kilátni a statisztikából a magyar nyelv nehéz voltának. Mig például a svédet 364 tanítványnak 7 tanár is elégséges beoktatni, addig a majd százzal kevesebb magyarul tanuló 20 tanárt foglalkoztatott. Tudvalevő dolog, hogy a külföldön csak három egyetemen van tanszéke a magyar nyelvnek: a párisi Sorbonne-on, a prágai egyetemen és a svédországi Upszálában, de ott is valószínűen csak azért, mert a finn tanulóifjuság igen nagy számban keresi fel. Ilyen körülmények között a Berlitz-iskolának a magyar nyelv terjesztése és megismertetése körül nem csekélyek az érdemei és sikerei. — Érdekes még a statisztika adataiból, hogy míg arabul 84 ember tanult, addig hindu nyelven és horvátul csak 6—6, japánul 3, oláhul 2, bolgár nyelvet pedig csak egy. Az egész statisztika nagyon érdekes és tanulságos képét adja ennek a nagyhasznu világvállalatnak, amely elsősorban a felnőttek oktatásával foglalkozik.

HETI POSTA.

A Hét előfizetőinek és olvasóinak: b. u. é. k.!

Szeged. A dicséretet azon urak szempontjából megérdemelte. Mi a kedves naivságokon, fájdalom, tul vagyunk és ha ilyenekben akarunk gyönyörködni, a *Hármas kis Tükört* lapozgatjuk, vagy Benedek Elek Testamentomát és egyéb épületes írásait.

Budapest. *F. Ervin.* Ne méltóztassék egyetmást beküldeni hozzánk, ellenben tisztelje meg küldeményeivel konkurrensainkat, annak nagyon örülni fogunk.

Miskolcz. *U. V.* Az igen szép, hogy Ön munkássága számára annyi előkelő helyet talált Fájdalom, a mi lapunk technikája nem sok teret hagy fenn a külső munkatársaknak és így Nagysádat nem igen biztathatjuk.

Többeknek. A vidékre menő cserepéldányokat az egész vonalon beszüntettük. Tiszteletpéldányokat nem adunk.

Mármorosziget. *Sz. S.* Köszönet a kedves levélért. Majd minden rendbe jön. A matéria e hitvány világában semmi sem veszhet el. Legföljebb olykor egy előfizető, de azt pótolja más. Ezer üdvözlét!

Budapest. *S. A.* Istenkém, istenkém, be szomorú versek!

S domborúl a sir fölött hant,

Utjaikon a lelkek,

Csak egy... ő... sír magában...

És a hulló hó zizeg.

Székelyhid. *Hajósék.* Hála a kitüntető figyelemért.

Győr. *Z.* Csak »pardonnal« felelhetünk a kedves sorokra, a sokszoros mulasztást pótolni fogjuk.

A legszebb, legbecsesebb és legolcsóbb könyvsorozat a

KLASSZIKUS

SZERKESZTIK:

AMBRUS ZOLTÁN és
Dr. VOINOVICH GÉZA

60 VASKOS KÖTET, A LEGFINOMABB
PEHELYKÖNNYŰ PAPIRRA NYOMVA,
DISZES ANGOL VÁSZONKÖTÉSBEN

REGÉNYTÁR

A VILÁGIRODALOM legjobb regényeit foglalja össze ez a hatalmas, eddigelé páratlan könyvgyűjtemény. A mit a szerkesztői és kiadói gondosság produkálhat: a klasszikus szövegnek csorbitatlan, pontos, művészi visszaadása, az izléses, minden lehető követelménnyel számító külső kiállítás, a példátlanul olcsó ár egyesül itt a végből, hogy ezek a kötetek, melyek mindegyike hí tükre az emberiség szellemi életének, elterjedjenek és a magyar kultúra talaját termékenyítsék.

Az eddigelé megjelent 20 kötet tartalma:

Balzac. <i>Goriot apó.</i> Ford. ifj. Korányi Frigyes. — <i>Grandet Eugénia.</i> Fordította Hevesi S. Bevezető tanulmány-nyal Ambrus Zoltántól	424 old.
Cherbuliez. <i>Feketék és vörösek.</i> Ford. Sándor T. — <i>Hollenis Meta.</i> Ford. Ambrus Z. Bevezető tanulmány-nyal Ambrus Zoltántól	500 >
Daudet A. <i>Numa Roumestan.</i> Ford. Fáy J. B. — <i>Tarasconi Tartarin.</i> Ford. Fáy J. Béla. Bevezető tanulmány-nyal Ambrus Zoltántól	360 >
Dickens. <i>Twist Olivér.</i> Ford. dr. Voinovich Géza, Bevezető tanulmány-nyal Ambrus Zoltántól	436 <
<i>Copperfield Dávid.</i> Ford. Mikes Lajos. — <i>Mikor a tücsök megszólal.</i> Ford. Hevesi Sándor	1130 >
Dosztojevszkij. <i>Bűn és bűnhődés.</i> Ford. Szabó E. Bevezető tanulmány-nyal dr. Voinovich Gézáttól	550 >
Flaubert. <i>Bovaryné.</i> Ford. Ambrus Zoltán. Bevezető tanulmány-nyal Ambrus Zoltántól	400 >
Goncourt. <i>Demailly Károly.</i> Ford. ifj. Korányi Fr. Bevezető tanulmány-nyal Ambrus Zoltántól	360 >
Gogoly. <i>Holt lelkek.</i> Ford. Szabó Endre. Bevezető tanulmány-nyal dr. Voinovich Gézáttól	428 >
Meyer K. F. <i>Jenatsch György.</i> Ford. Kelen J. és Balla M. <i>Borgia Angela.</i> Fordította dr. Voinovich Géza. — <i>Pescara megpróbáltatása.</i> Ford. Nyitray J. Bevezető tanulmány-nyal dr. Voinovich Gézáttól	472 >
Stendhal. <i>Vörös és fekete.</i> Ford. Salgó Ernő. Bevezető tanulmány-nyal Salgó Ernőtől	536 >
Thackeray. <i>Hűség vására.</i> Ford. Györy Ilona. — <i>Pendennis története.</i> Ford. Fáy J. Béla	818 >
Bevezető tanulmány-nyal dr. Voinovich Gézáttól	960 >
Tolsztoj. <i>Karenina Anna.</i> Ford. Ambrozovics Dezső	1068 >
Turgenjev. <i>Apák és fiúk.</i> Ford. Ambruzovics D. — <i>Füst.</i> Ford. Szabó Endre. Bevezető tanulmány-nyal dr. Voinovich Gézáttól	406 >

Összesen 8848 old.
vagyis 553 iv.

A további kötetek tartalma:

Alarcon	<i>A földgolyó.</i> — <i>A Norma fináléja.</i>
Balzac	<i>Betti néni.</i> — <i>A 30 éves asszony.</i>
Bulwer	<i>Éj és virradat.</i>
Dickens	<i>A Pickwick-Club.</i> — <i>Nehéz idők.</i> — <i>Karácsonyi ének.</i>
Daudet Alfonz	<i>A nábob.</i> — <i>A halhatatlan.</i>
ifj. Dumas Sándor	<i>A Clémenceau-ügy.</i> — <i>A kaméliás hölgy.</i>
Dumas Sándor	<i>Három testőr.</i>
Flaubert	<i>Salambo.</i>
France Anatole	<i>Bonnard Sylvester vetke.</i> — <i>A sütő-bolt.</i>
Gauthier	<i>Fracasse kapitány.</i>
Goncourt	<i>Maupepin Renée.</i> — <i>A Faustin.</i>
Goncsarov	<i>Oblomov.</i>
Hugó Victor	<i>A nyomorultak.</i>
Jakobsen	<i>Niels Lyhne.</i> — <i>Grubbe Mária.</i>
Keller Gottfried	<i>Henrik.</i>
Kipling	<i>Elborult világ.</i> — <i>A vitéz kapitány.</i>
Lermontov	<i>Korunk hőse.</i>
Maupassant	<i>A sziv.</i> — <i>Mont Oriol.</i> — <i>Erős, mint a halál.</i> — <i>Péter és János.</i>
Scott	<i>Ivanhoé.</i>
Szjenkievicz	<i>A kereszties vitézek.</i>
Tolsztoj	<i>Háboru és béke.</i>
Turgenjev	<i>Tavaszi hullámok.</i> — <i>A nemes fészek.</i> — <i>Now (Az új világ.)</i>
Verga	<i>Don Gesualdo.</i>
Zola	<i>Germinal.</i>

Esetl. változtatás jogát fentartja magának a kiadóhivatal.

A KLASSZIKUS REGÉNYTÁR 60 kötete 1800 ivet fog tartalmazni. Más kiadásban a normális magyar regény-kötet egy-egy ivének ára 20 fillér, 1800 iv tehát kötetlen állapotban 360 koronába kerül. Husz ivet véve egy kötetre, 1800 iv 90 kötetet tesz, melynek bekötése 180 koronába kerül, úgy hogy 90 kötet ára 540 koronára rug, vagyis egy 20 ives kötet ára 6 korona. A Klasszikus Regénytarban egy kötetre, melynek ára diszkötésben 4 korona, 30 iv esik, úgy hogy az, a miért más kiadásban 540 koronát kell fizetni, a Klasszikus Regénytar kiadásában ez összeg felénél is kevesebbe, csak 240 koronába kerül. — A külföldi nagy regények ismerete kulturális szükséglet — csak az erre alapított kelendőség reménye tette lehetővé a bámulatlan olcsó ár megállapítását.

Ez a nagyszabású, a maga nemében páratlan gyűjtemény, mely minden irodalombarátnak igazi művelőzetet nyújt, megrendelhető csekély 4 koronás havi részletfizetés mellett ezen előfizetési iv utján, melyet kérünk kivágni és aláírva beküldeni.

Előfizetési iv.

Megrendelem a Révai Testvérek Irodalmi Intézet R.-t.-től Budapest, VIII., Üllői-ut 18., a

KLASSZIKUS REGÉNYTÁR

című művet 60 kötetben 240 koronáért. Tudomásul veszem, hogy eddig 20 kötet jelent meg s félévénként jelenik meg 5 kötet. Kötelezem magam az első szállítástól kezdve minden hó 1-én Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság pénztárához Budapesten 4 koronát mindaddig befizetni, míg a megrendelt mű teljes vételára kiegyenlítő nincs. — A részletek be nem tartása esetén a részletfizetési kedvezmény megszűnik és a mű teljes vételára esedékessé válik. Az első részlet az első szállításkor utánveendő.

Lakhely és kelet:

Név és állás

Olvas-
ható
aláírást
kérünk
A HÉT.